

& Diakonie Parochie

Een uitgave
van het LKDB

**Jaargang 31
Nummer 2**

Juni 2018

Genadige kwetsbaarheid. *Het werken van Diaconie en Caritas*

Genadige kwetsbaarheid

"Iemand die je ziet, voor wie je er toe doet en die bij je blijft"

Naar een Theologie van Migratie

"Luister, blijf, ik besta!" Tien jaar Straatpastoraat Amersfoort

Inhoud

Ter inleiding	1
Genadige kwetsbaarheid	2
De kern van diaconie	6
Focolare: Economie van de Gemeenschap	10
Negen Werken van Barmhartigheid	12
“Iemand die je ziet, voor wie je er toe doet en die bij je blijft”	14
Waar de geest waait - Caritas in Purmerend	18
Naar een Theologie van Migratie	20
“Luister, blijf, ik besta!” Tien jaar straatpastoraat Amersfoort	24
Goede Grond Stadskanaal - Over het ontstaan van een parochiemoestuin	28
Mensen van waarde - Het diaconale project ‘Uitzicht door inzet’	30
Leven van wat komt, een katholiek uitzicht op de samenleving	34
Vluchtelingen – Cijfers worden mensen	36
Brood en Rozen Breda Ab Harrewijn Prijs 2018	38
<i>Oog in oog</i> boekbespreking	40
<i>Barmhartig leven</i> boekbespreking	42
Agenda & Weetjes	44
Colofon en logo	
Meditatief: <i>Waar het op aankomt</i>	

Redactioneel

Het tijdschrift *Diakonie & Parochie* gaat in op ontwikkelingen rond diaconie in parochies, Parochiële Caritas Instellingen en katholieke gemeenschappen. Inhoudelijke reflecties, beleidsmatige vergezichten, oogst van conferenties en werkdagen, concrete voorbeelden, interviews met mensen in de praktijk, recensies van relevante boeken vullen de pagina's. Het aantal pagina's per nummer bedraagt minimaal 40. Zo is *Diakonie & Parochie* een praktisch katholiek diaconaal tijdschrift. Voor redactionele contacten: crijns@ziggo.nl

Ter inleiding

Hub Crijns

U wordt aan het denken gezet met een reflectie over genadige kwetsbaarheid. De redactie handboek diaconiewetenschap heeft een derde boek tot stand gebracht en u treft de kern van diaconie aan zoals uiteengezet in *Diaconaal doen doordacht*. De focolare beweging heeft de diaconale spiritualiteit omgezet in een praktische economie van de gemeenschap. De eerste drie bijdragen aan dit nummer zijn pareltjes van diaconale spiritualiteit.

Dan leest u in dit nummer drie diaconale interviews, die het snoer parels langer maken. We zetten de serie interviews met diaconale mensen voort met een gesprek met Fien Cruts, pastor en presentiewerker bij het wijkpastoraat Vranck in Heerlen Noord. Ze put in het interview uit haar jarenlange ervaring en staat stil bij de kern van wijkpastoraat. Een tweede interview is met Bernadette van Dijk, straatpastor in Amersfoort. Het straatpastoraat Amersfoort mocht het tienjarig bestaan vieren en heeft in Bernadette van Dijk een bijzondere pastor gevonden. Ook zij weet de kern van straatpastoraat indringend te beschrijven. Het derde interview is met Jorge Castillo Guerrea, universitair docent empirische en praktische religiewetenschap Radboud Universiteit. Hij heeft zijn studies, colleges en onderzoek gewijd aan de ontwikkeling van een theologie van migratie. Het is een bijzondere bijdrage in het denken en doen rond de Caritas campagne 'Share the journey'.

In dit nummer leest u veel over de praktijk van diaconie en caritas. De PCI van de van de parochie Maria, Moeder van God in Purme-

rend kijkt terug op de eerste jaren van functioneren en laat vanuit haar praktijkverhaal zien hoe de geest waait, ook in Purmerend. Het Project Geloof Duurzaamheid en Toekomst en de vrijwilligers van de Heilige Kruis parochie in Stadskanaal vertellen hoe dat in de praktijk werkt.

In het Bisdom Breda is een tweejarig project rond werkloosheid inmiddels afgerond. Het blijkt dat sociaal pastoraat met de verliezers van de banenrace niet over rozen gaat. Tegelijk sluit dit praktijkverhaal sterk aan bij de drie interviews over diaconale praktijken, die eerder in het nummer een plek kregen. De kern is telkens present zijn, luisteren, ontmoeten, een mijl of twee meegaan op reis. De Ab Harrewijn Prijs is de zestiende editie ingegaan en uit 17 voordrachten heeft de jury vijf initiatieven genomineerd, die alle op 13 mei bijzondere aandacht hebben ontvangen. De Ab Harrewijn Prijs 2018 is gegaan naar Brood en Rozen uit Breda. Twee besprekingen van boeken op het terrein van diaconie en caritas en enkele interessante nieuwtjes en weetjes ronden dit nummer af.

U kunt uw mening over *Diakonie & Parochie* laten weten in het Lezersonderzoek.

U kunt de vragenlijst downloaden vanaf www.rkdiaconie.nl. Wij stellen uw mening erg op prijs. We zijn vanwege gestegen kosten, vooral voor de verzending, genoodzaakt de prijs van het abonnement te verhogen naar € 27,50 in 2018. Voor al uw reacties en meningen kunt u ook terecht bij eindredacteur Hub Crijns. Adres: crijns@ziggo.nl.

Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad
Emmaplein 15, 5211 VZ 's-Hertogenbosch
e-mail: administratie@rkdiaconie.nl

Genadige kwetsbaarheid

Henk Meeuws is theoloog en diaconaal onderzoeker

Op zondagochtend 20 augustus 2017 hoorde ik iets opmerkelijks op de radio. In het VPRO-programma 'Boeken' was Adriaan van Dis aan het woord over zijn nieuwe publicatie *'In het Buitengebied'*. Het gaat over een man die - zoals Van Dis zelf - buiten de grote stad, ergens in het Oosten des lands, probeert te leven.

'Eenzaam' wilde Van Dis deze man niet noemen, want dat klinkt zo dramatisch; 'alleen' was goed genoeg. En het woord 'kwetsbaar' schuwde hij al helemaal, want "dat is zo'n afgelebbert woord". Alsof 'kwetsbaarheid' toch ergens wel lekker leuk is. Nee, zo benadrukte Van Dis, de overlever in het buitengebied, de buitenstaander in den vreemde, wapent zich en is geharnast. Je moet sterk en weerbaar wezen. Voor de zekerheid bewaart hij in een verborgen kistje een geladen pistool; maar het sleutelje heeft hij weggegooid. Je weet maar nooit...

Kwetsbaar ja, verwond liever niet

In mijn jongere jaren hoorde ik omtrent kwetsbaarheid ook al iets leerzaams. Een Amerikaanse Jezuiet hield de deelnemers aan een cursus Spiritual Leadership voor: "We all want to be vulnerable, but we don't want to be hurt". Ja, dacht ik, dat herken ik: alles goed en wel, maar geen kwetsuur aan mijn lijf en ziel. We bezweren wel dat kwetsbaarheid goed is, maar pas op: makkelijker gezegd dan gedaan. Sterker nog: mijn pretentie dat ik best kwetsbaar wil zijn en het eigenlijk ook wel ben, is een groot mogelijk obstakel om echt open te staan voor wat zich bij de medemens voordoet... Ergens staat bij mij beslist ook zo'n kistje met anti-kwetsbaarheid-pistool verborgen, voor het geval...

Strijd tegen kwetsbaarheid

Als ik merk dat het niet goed gaat, als er allerlei ingrijpends gebeurt, als iets of iemand mij heftig aangrijpt, als ik pijnlijk geraakt word, als mijn goedbedoelde hulp niet het gewenste resultaat oplevert, als problemen de pan uitrijzen, als ik inzicht, overzicht en grip kwijtraak, als chaos zich opdringt - dan neem ik afstand, verzet ik me, keer ik me af, harnas ik me - tégen kwetsbaarheid. Want wij mensen worden liever niet gewond en dus proberen we met kracht de kwetsbaarheid te weerstaan. We doen aan 'empowerment', we gaan 'in onze kracht staan', we zijn assertief en pro-actief, bepalen doelen, ontwikkelen competenties. Andries Baart onderzocht onlangs hoe er in beleidsstukken en publicaties over het zogeheten 'Welzijn Nieuwe Stijl' over kwetsbaarheid geschreven wordt. Het blijkt dat men van kwetsbaarheid kracht meent te moeten en kunnen maken. Het discours gaat niet over kwetsbare wijken maar over 'Krachtwijken', niet over kwetsbare ouderen maar over 'Zelfregie en eigen kracht', over 'De eigen kracht van de burger', over 'De lokale kracht in wonen, zorg en welzijn', enz.. Alsof kwetsbaarheid iets is dat we desgewenst met wat krachtige inzet zouden kunnen afleren, achter ons laten of overstijgen. Alsof we met wat peptalk zouden kunnen besluiten: basta, geen kwetsbaarheid meer, kwetsbaarheid is ongewenst. "Kwetsbaarheid is het nieuwe krachtig".

Slow social work

Radboud Engbersen en Tineke Lupi (*Het belang van slow social work. Op zoek naar nieuwe welzijnsfuncties in Rotterdam*, Platform 31, Den Haag, 2015) onderzochten hoe het beleid van Welzijn Nieuwe Stijl in de ge-

Moeder en kind beelden vaak kwetsbaarheid uit
[Fotograaf: Hub Crijns]

meente Rotterdam in drie 'kwetsbare' wijken uitpakt. Ze stellen vast dat er toch nog teveel van buitenaf planmatig probleemoplosserig gewerkt wordt. Naar hun bevinding en overtuiging echter zijn kwetsbare mensen omwille van hun waardigheid en ter wille van hun welzijn daarentegen zeer gebaat bij 'slow social work'. Slechts door je open te stellen voor wat zich in hun gebarsten leven verbergt kan je vertrouwen van ze krijgen. Wie toegankelijk leert worden voor verborgen licht in de / hun donkere leefomstandigheden wordt nieuwe mogelijkheden gewaar en krijgt ook zélf de bevinding aangereikt, dat het eigen leven er echt toe doet, dat het betrouwbare grond en bestemming heeft in alle ongewisheid en zelfs wanhoop - dat je er ook zelf echt toe doet.

Kwetsbaar en broos

"There is a crack in everything, that's how the

light gets in", zo zong Leonard Cohen. Voorwaarde om dat licht te kunnen ontwaren, is dat we erkennen dat kwetsbaar zijn ten diepste helemaal niet *gewenst* kan worden. Wij mensen zijn het gewoon, of we nu willen of niet. We zijn en blijven fundamenteel kwetsbaar. Ons leven is *broos*, gezondheid is niet gegarandeerd, en ondanks alle botox, antirimpelcrème, liposuctie en sixpack workouts vervallen we en sterven. We zijn ook allemaal *breekbaar* - maar of iemand gebroken wordt hangt af van een heleboel sociale invloeden en mentale vermogens. Ons leven is ook *delicaat en hachelijk*; deze vorm van kwetsbaarheid "bouwt zich op gedurende het leven; hoe meer ik me hecht aan anderen, aan goederen of aan idealen des te kwetsbaarder ik ben. Vatbaar voor verlies, verdriet, verlatenheid". (A. Baart, *De betekenis van kwetsbaarheid*, Hand-out van de lezing voor het Kansfonds, 16 april 2016) Kwetsbaar zijn we in onze angst voor het / de bedreigende vreemde, in onze angst te kort gedaan te worden, er buiten te vallen. Baart weer: "En ten slotte is er de *raakbaarheid en verwondbaarheid*: grotendeels een kwestie van morele sensibiliteit omdat het er hier om gaat of de ander mij wat doet, of ik gevoelig ben voor diens lijden (en welslagen), of ik ontvankelijk ben voor het appel dat van de ander uitgaat. Indien zo, dan ben je kwetsbaar". Dan kan het je gebeuren dat je met hart en ziel meent met jouw inzet alleen maar het goede voor de ander te beogen, maar beschaamt die ander je verwachtingen - diep gekwetst lik je je wonden..

Maak van de nood een deugd

Als kwetsbaarheid uiteindelijk ons lot, ons noodlot is, is het dan niet verstandig van de

nood een deugd te maken? Ik adviseer dat het ter wille van goed leven raadzaam is ontvankelijk te zijn voor wat of wie verborgen is in al wat of wie ongewenst op ons toekomt, in wat ons pijnlijk raakt, in wie wij in het buitengebied aantreffen, in degenen die ons in den vreemde aanzien. Ik leg u voor, dat het voor ons morele en spirituele welzijn noodzakelijk is in kwetsbaarheid een gift te vermoeden, ons te openen voor 'genadige kwetsbaarheid'.

In heel ons bestaan, in onszelf, door al wat er is lopen scheuren, niets is zonder barst. Uit zelfbehoud zijn we geneigd die barsten te dichten - maar dat gaat ten koste van onszelf. En ten koste van onze medemens. Zoals succesvol neurochirurg Wilco Peul in de Volkskrant van zaterdag 9 september bekende: "Ik was zo'n ijskonijn dat ik in mijn werk niet kon worden geraakt. Ik stopte mijn emoties weg, want die hinderden mij. Lange tijd had ik een rubberen ziel". Hij ging op bezoek bij wat hij een van zijn succesverhalen achtte, Pieter. Echter, veel minder dan hij dacht had Pieter na zijn operatie er zijn hersenen nog bij. De zelfverzekerde neurochirurg was met stomheid geslagen, compleet verbijsterd. Nu zegt hij: "Dankzij Pieter ben ik empathischer geworden".

Wij hebben blijkbaar de ander nodig, om zelf te kunnen ontdekken of en hoe we ertoe doen. We doen er goed aan kwetsbaarheid niet te schuwen, ons niet te harnassen tegen geraakt en beroerd worden. Het is beter te proberen in te gaan in het donker van de barst, het er eventueel met stomheid geslagen op te wagen, er desnoods verbijsterd doorheen te gaan. Dat voedt ons geloof, stut onze hoop en richt onze liefde.

Het geheim achter kwetsbaarheid

Het geheim dat in deze dynamiek van kwetsbaarheid verborgen zit licht ik (met dank aan Erik Borgman, 'What Does It Mean To Be A European Theologian?', *Concilium* 2015/1) toe aan de hand van Dzevad Karahasan in zijn boek 'Sarajevo: Portret van een in zichzelf gekeerde stad'. Karahasan is schrijver, criticus en professor in de letteren. Hij bericht over het bezoek van een Fransman die wilde weten hoe het leven tijdens de belegering

In de moderne cultuur tref je beelden rond liefde en kwetsbaarheid aan in het Tuincentrum [Fotograaf: Hub Crijns]

van Sarajevo er uitzag. Karahasan kon het hem niet vertellen, want de bezoeker had zijn beeld van de situatie al gemaakt, hij dacht al te weten wat het betekende oorlogsslachtoffer te zijn; hij had Karahasan alleen nodig om wat lege plekken op te vullen. Daardoor voelde Karahasan zich uiterst miskend en diep gefrustreerd. Hij kon niet overbrengen hoe mensen het zelfs in de meest extreme situaties op een of andere manier klaar spelen hun leven in waardigheid te leven.

Hij geeft er een schrijnend voorbeeld van. Midden in de dodelijke donkerte van die belegerde stad weigert een man kinderkens en babykleertjes van UNICEF aan te nemen: "Mijn kind heeft alles wat het nodig heeft, Godzijdank". Op Karahasans verbijsterde vraag 'Wat heeft het kind dan?' antwoordt de man "Het heeft de gelegenheid in waardigheid te sterven". In déze duisternis schijnt paradoxaal genoeg een donker licht. Ergens in die optie voor waardigheid,

desnoods verborgen, in het geheim, wordt de ban van de duisternis doorbroken. Mensen kunnen niet gereduceerd worden tot wat zij hebben of niet. Zij leven hun leven met intrinsieke waardigheid, zo goed en kwaad als dat gaat. Desnoods in het verborgene, als een geheim. Voor wie het zien wil, voor wie zich erin begeeft, daagt daar licht...

Karahasan vertelt de lezers een geheim, dat ook geopenbaard een geheim blijft. Zijn vrouw en hij ontvangen in hun belegering een brief van een vriend uit London. Bij daglicht kunnen ze die niet lezen, want dan gaat hun tijd op aan overleven, water en eten zoeken. 's Nachts de brief lezen gaat ook niet, want het handschrift was zo petieterig dat het bij het licht van de olielamp niet te ontcijferen was. Tenslotte doorbreken ze het dilemma, steken hun drie olielampen aan en lezen drie avonden achtereen de brief die vol zorg en vriendschap en begrip geschreven is. Uiteindelijk hebben ze geen lampolie, geen licht meer. Maar de brief vernieuwde hun hoop, gaf ze de ervaring dat ze inderdaad leefden. Die drie nachten ervoeren zij als een 'orgie van troost'.

Ergens was er iemand die licht bracht, niet omdat hij/zij zelf het licht meende te zijn, maar omdat er onzelfzuchtige, open, toegewijde, oprecht belangstellende, zich inlevende aandacht werd geoefend, een elementaire oefening van geloof, hoop en liefde. Licht in de duisternis, *a crack in their world, that's where the light came through*, zowel voor de schrijver van de brief als voor de lezers ervan.

Betrokken trouw

Om zo te kunnen leven in kwetsbaarheid, er als het ware vriendschap mee te sluiten, is aandachtige verbondenheid nodig, gedurige trouw, betrokken contemplatie, dankbare eerbied voor het verlangen naar en de gerichtheid op het goede dat ondanks alle dubbelzinnigheid uiteindelijk schuilgaat in het gedrag van mensen. In deze verbondenheid staan niet meer mijn geloof, hoop en liefde voorop; ben ik niet degene die problemen waarneemt en ze met mijn vermogens probeer op te lossen. Tracht ik niet van mij uit antwoorden te geven op vragen, ben ik niet

degene die licht brengt in de duisternis. In het perspectief van genadige kwetsbaarheid is het andersom: geloof, hoop en liefde komen vanuit de wereld op mij toe, mensen laten mij door hun appel mijn diepste menselijke waardigheid ontwaren, mij wordt licht geschonken. Het is liefde vanuit de wereld die liefde voor de wereld wekt. In leven in kwetsbaarheid staat de waarheid van ons bestaan op het spel. Wagen te zien wat er is, durven waarnemen wat in alle licht en donkerte, in alle vreugde en lijden, in het verbijsterende leven en sterven van mensen op ons toekomt. En ons daarop afstemmen als genade die ons geschonken wordt, genade die wij elkaar geven, gehoorzaam aan wat zich aandient, levend van wat komt.

Leven als Godsgeschenk

Het is al eerder in *Diakonie & Parochie* 2017-1 opgemerkt: "Naar christelijke overtuiging is het (altijd gebrekkige) onderling delen in verbondenheid, zijn het onderling geven en ontvangen van leven juist in onze paradoxale werkelijkheid van goed en kwaad, is zelfs het wanhopige haast onhoorbare verlangen en zuchten daarnaar, niets minder dan een godsgeschenk. Want volgens het christelijk geloof openbaart zich daarin een God die niets anders is dan zich eindeloos schenkende liefde, die zelf kwetsbaar geworden is, die leven en vreugde en lijden van de mens deelt, die als liefde deelgenoot geworden is van ons verbijsterende menszijn, afgedaald in onze diepste ellende, delend in onze duistere dood, 'nedergedaald ter helle' - en die juist zó, verborgen in onze wereld en ons leven, God is. Wat ons rest is een donkere spelonk, een leeg graf - en daaruit: Licht. Licht dat in de wereld gekomen is en de mensen lokt die naar licht dorsten.

Dit artikel is een ingekorte bewerking van een Lezing gehouden tijdens de bezinningsdag van het diaconaal centrum STEK Den Haag op 12 september 2017

De kern van diaconie

Herman Noordegraaf en Jozef Wissink zijn beide auteurs en leden van de redactie handboek diaconiewetenschap

We gaan uit van de bepaling van diaconie, die aan het einde van Barmhartigheid en gerechtigheid gegeven is. 'Onder diaconaat/diaconie verstaan we het handelen vanuit en door kerken en andere door het evangelie geïnspireerde groepen en bewegingen, dat gericht is op het voorkomen, opheffen, verminderen dan wel mee uithouden van lijden en sociaal-maatschappelijke nood van individuen en van groepen mensen en op het scheppen van rechtvaardige verhoudingen in kerk en samenleving.' (Crijns 2004, 392)

Ook caritas is bedoeld

We zijn ons ervan bewust dat er goede redenen gegeven zijn, om het in de definitie beschreven handelen 'caritas' te noemen, wat vanouds de katholieke term is (Sengers 2012). Een goede reden hiervoor is dat de woorden *diakonia*, *diakonein*, *diakonos* blijken de nieuwe exegese van Collins andere betekenissen hebben dan tot nu toe als vanzelfsprekend werd aangenomen. De diaconen is iemand die in opdracht van een hoger geplaatste handelt en vooral, verbindings legt en boodschapper is. We vragen nu, welke plaats de diaconie heeft binnen de zending die de Kerk van haar Heer heeft ontvangen en in welke samenhangen die diaconie staat.

De kern

Wanneer de kern van wie God is wordt uitgedrukt in het woord liefde (God is liefde - 1 Joh, 4,8) en wanneer de kern van de heilsgeschiedenis zijn menswording is, dan is duidelijk dat binnen ons geloof de liefde tot God en de liefde tot de mens niet meer los van elkaar te verkrijgen zijn. Nu is de liefde

van mensen ten diepste betrokken op concrete anderen, met hun concrete grandeur en hun concrete misère. Omdat je van concrete mensen bent gaan houden, kan er een liefde naar mensen überhaupt ontstaan die elke ander op voorhand welkom heet omdat die ander een mens is. En zo kan er ook liefde ontstaan voor gemeenschappen en voor het goede dat voor personen en hun gemeenschappen essentieel is, bijvoorbeeld liefde voor het vaderland of voor de waarheid of voor een taal. Maar als de kern van de liefde gericht is op telkens weer een concrete mens, en wel op die mens als geheel, dan zitten we al heel dicht in de buurt van de diaconie. Het is dan ook niet zo gek dat het andere woord voor diaconie 'caritas' is.

De koppeling van godsliefde en naastenliefde vinden we alleen in de drie Abrahamitische religies: jodendom, christendom en islam. Het heeft ermee te maken dat in deze drie religies God als schepper van alles wordt beleden en dat deze schepper de wereld uit liefde schept. Wie deze God bemint, kan zijn schepselen niet haten. Omgekeerd is de liefde voor de mens die naast je is zelf ook (ere)dienst aan de God die deze naaste bemint (Meeuws, *Diaconie*, 2011, 211-348).

Diaconie hoort bij kern geloof

De stelling is dus: diaconie hoort bij de kern van het geloof en daarom hoort ze ook tot de kern van kerk-zijn. Diaconie komt dan ook als vanzelf aan de orde, waar het gaat om de *missio*, de zending die de kerk van Godswege heeft en is. Het valt op dat het Tweede Vaticaans Concilie altijd met twee woorden spreekt, wanneer het de zending van de kerk omschrijft. Het begint al in de eerste paragraaf van de grote constitutie over de

kerk: *Lumen Gentium*: 'In Christus is de Kerk als het ware het sacrament, dat wil zeggen het teken en het instrument van de innige vereniging met God en van de eenheid van heel het menselijk geslacht.' (LG 1). God wil de mensen met Zichzelf verenigen en Hij wil ze met elkaar verenigen. De Kerk wordt door God gebruikt in de dienst van dit verlangen. Het punt waar het nu om gaat is, dat hier twee dingen tegelijk genoemd worden. Aan de ene kant dat God de mensen tot geloof, hoop en liefde roept, opdat ze met Hem verenigd worden. We zouden dat de evangelisatiekant van de zending van de kerk kunnen noemen. Aan de andere kant staat dat God het de mensen gunt dat zij in vrede en rechtvaardigheid met elkaar leven en zo tot een hechte eenheid komen. We zouden dat de diaconale kant van de zending van de kerk kunnen noemen. Beide kanten van de opdracht horen met Godsliefde en naastenliefde te gebeuren: God wordt geëerd, wanneer iemand het evangelie verkondigt of er in naastenliefde over in dialoog is met een ander. God wordt geëerd en de naaste bemind, wanneer we opkomen voor barmhartigheid en rechtvaardigheid in onze samenleving.

Twee kanten van de zending

Toch zijn deze twee kanten van de zending niet precies hetzelfde. De kerk wil graag mensen verleiden tot het geloven in, hopen op en liefhebben van God, maar wanneer zij in de strijd tegen de armoede van dienst is en dat levert een beter leven op voor de armen, maar geen enkele nieuwe gelovige, dan moet zij God danken dat er op de strijd tegen de armoede zegen gerust heeft.

Wanneer bijvoorbeeld een veelbelovend politicus toegang heeft gevonden tot de geheimen van God en zich bekeert tot het geloof, maar helaas vroegtijdig sterft aan een ziekte, zodat de sociale kant van de zending van de kerk in dit leven te weinig kans krijgt om aan bod te komen, moet de kerk danken dat een ziel opengegaan is voor God. Dat betekent dat de twee doelen niet op kosten mogen gaan van elkaar. Wanneer de kerk evangelisatie bedrijft om politieke macht te verwerven, perverteert zij de evangelisatie; wanneer de kerk de vrede dient om leden te werven, perverteert zij de dienst aan de wereld.

In de constitutie *Lumen Gentium* wordt de zending

van de kerk geformuleerd als een tweevoudige beweging van de kerk naar de wereld toe, een verkondigende en een dienend, lerarende. Om deze zending goed te verstaan, is het goed om te weten dat in een latere constitutie van dit concilie, te weten *Gaudium et Spes*, als aanvulling is geformuleerd dat

de zending van de kerk altijd in een over en weer gaande dialoog met de anderen gebeurt. De Kerk is lerares, maar ook blijvend leerling. De wereld is ontvangende partij, maar ook gevende.

Diaconale zending van de kerk

We hebben de tweede kant van de zending van de kerk de diaconale kant van de zending genoemd. Nu spreekt de aangehaalde tekst van *Lumen Gentium* niet letterlijk over die tweede kant van de zending van de kerk als diaconie. Die kant van de zending is dan ook breder dan de diaconie in de engere zin van de hulp aan mensen in nood. Maar wanneer

Herman Noordegraaf en Jozef Wissink tijdens de presentatie van *Diaconaal doen doordacht*

[Fotograaf: Peter de Bie]

we de bredere definitie uit *Barmhartigheid en gerechtigheid* (Crijns 2004, 392) hanteren dan naderen de twee elkaar stevig. Wanneer daar gesproken wordt over het voorkomen van lijden en sociaal-maatschappelijke nood en het scheppen van rechtvaardige verhoudingen in kerk en samenleving, zijn de zaken aan de orde, waarover het in de tweede kant van de zending van de kerk gaat. Dat wordt duidelijk, wanneer we naar andere formuleringen van de zending van de kerk in de documenten van het concilie kijken. In het decreet over het lekenapostolaat bijvoorbeeld wordt deze kant van de zending geformuleerd als “het bezielen van de tijdelijke orde met evangelische gezindheid en aan haar vooruitgang mee werken” (*Apostolicam Actuositatem* n. 5). Het gaat er dus om een samenleving die barmhartiger en rechtvaardiger wordt. Het is goed om deze brede context steeds in het oog te houden, wanneer we over de diaconie spreken, ook als de kern ervan gelegd wordt in concrete noodhulp.

Zoals we eerder aangaven bij het benoemen van de perspectieven maakt het voor de waardebeoordeling van de diaconie nogal wat uit of men diaconie ziet als consequentie van het geloof of als behorend tot de kern. Als dat laatste het geval is, zal het van meet af aan als dragende factor voor het kerk-zijn gezien worden en dat werkt door in het beleid, de toedeling van financiële middelen, de activiteiten en de aandacht die het krijgt in andere kerkelijke werkvelden en activiteiten.

Verhouding tot andere kerkelijke werkvelden

Wanneer we de diaconie beschouwen als een wezenlijk moment aan kerk zijn, spreken we gemiddeld over de diaconie als een sector van kerkelijk handelen. Het staat dan naast het verkondigend en het liturgisch handelen van de kerk, overeenkomstig de bekende trits, die de kerntaken van de kerk kort samenvat: leren, vieren, dienen. De discussies gaan er vervolgens over, of de diaconie, het dienen hiërarchisch naast of onder de andere twee thuis hoort. De Duitse theoloog

Haslinger analyseert een aantal grote Duitse katholieke theologen en ontdekt hoe -soms onbewust- een *Stufenmodel* gehanteerd wordt, waarbij de diaconale hulp de inleiding is tot een kennismaking met de verkondiging, die zelf weer kan leiden tot volledige deelname aan de eredienst. Hij keert zich fel tegen deze benadering en pleit voor een wederkerige invloed van de drie sectoren van het kerkelijk handelen. Diaconie wordt niet slechts bepaald vanuit de geloofsleer, maar geeft zelf ook toegang tot het geheim van Gods liefde en barmhartigheid. Wie de taaiheid en de vraag naar recht van armen ontmoet, krijgt kennis aan de kracht van de Geest. Diaconie is niet slechts een consequentie van de ontmoeting met de Heer in de liturgie, maar levert een bijdrage aan de levendigheid van de liturgie. Zonder de tafel van de armen kan de tafel van het Avondmaal/de Eucharistie gaan lijden aan een valse spiritualisering.

Ontschotten en afstemmen

Concreet gebeurt de wederzijdse beïnvloeding van leren, vieren en dienen natuurlijk slechts, wanneer de drie velden van kerkelijk handelen goed met elkaar in contact staan, zodat het tot een vruchtbare inwerking onderling kan komen. Een dergelijke ontschotting wordt ook beoogd, wanneer men over liturgie, getuigenis en dienst liever spreekt als dimensies aan alle kerkelijk handelen dan als sectoren van kerkelijk handelen. Het gaat er dan om dat het diaconale een dimensie is ook van het liturgische, geestelijk begeleidende, catechetische en predikende handelen, zoals omgekeerd gevraagd kan worden naar het verkondigende aspect van diaconale hulp, naar wat er over het geloof geleerd wordt in dit handelen en hoe er in het diaconale werk gevierd wordt en hoe het in de viering van de gemeente/parochie aan de orde komt. We moeten de sectorale benadering en de beschouwing van de diaconie als een dimensie van alle kerkelijke handelen niet al te sterk tegenover elkaar zetten: beide manieren van spreken blijven noodzakelijk. De ene om te zorgen dat de diaconale activiteit niet zelf verdwijnt, ook al wordt er in de andere werksoorten af en toe aandacht aan

besteed; de andere om inderdaad te zorgen dat we geen scheiding aanbrengen tussen de verschillende werkvelden.

Breedte van de geloofsgemeenschap

In de aangehaalde definitie wordt onderscheiden tussen ‘handelen door en vanuit de kerken’ en ‘handelen van door het evangelie geïnspireerde groepen en bewegingen’. Ook dat onderscheid is van belang ten aanzien van de relatie tussen kerk en diaconie. Bij het handelen ‘door en vanuit de kerken’ gaat het over de kerk als geheel, die als kerk verantwoordelijkheid draagt ten aanzien van de barmhartigheid en rechtvaardigheid in de samenleving en om zelf ook barmhartigheid te beoefenen naar mensen in nood binnen en buiten de eigen kring. Op dit handelen kan, mag en moet de kerk als kerk ook worden aangesproken. Ze neemt er ook ambtelijk verantwoordelijkheid voor. Het gaat hier dus om het maximale commitment van de kerk. Waar een lid hier zou bestrijden dat dit commitment terecht is, zou de zaak op scherp staan. Bij het handelen van door het evangelie geïnspireerde groepen of bewegingen is natuurlijk ook de kerk in het geding, want kerk is niet alleen aan de orde, wanneer ze zich institutioneel en ambtelijk totaal inzet. Wie dat zou zeggen en denken, heeft slechts oog voor de kerk als instituut en denkt klerikalistisch. Door het evangelie geïnspireerde groepen en bewegingen zijn ook kerk, zij het dat er enige speling is tussen het handelen van deze groepen en van de kerk als zodanig.

Hub Crijns, Ellen Hogema, Trinus Hoekstra, Lützen Miedema, Herman Noordegraaf, Ploni Robbers-van Berkel, Jozef Wissink, Hanneke Arts-Honselaar (eindredactie), *‘Diaconaal doen doordacht – handboek diaconiewetenschap’*, Landelijk bureau DISK in samenwerking met Uitgeverij Kok, Utrecht, 2018, 288 pag., Isbn 978-90-435-2964-8, prijs € 34,99 (inclusief BTW en verzendkosten); bestellen via info@disk-arbeidspastoraat.nl met opgave van alle adresgegevens

Focolare: Economie van de Gemeenschap

Trees Versteegen is diocesaan diaconaal werker aartsbisdom Utrecht

“Mogen allen één zijn.” Deze woorden uit het Johannesevangelie (17,21) inspireren de Focolarebeweging wereldwijd tot gebed en tot werken van eenheid. Ook in Nederland is zij actief. Het landelijk centrum huist in Mariënkroon, bij Den Bosch. De Focolarebeweging is wel bekend, minder aandacht is er voor één van de sociale fundamenteën die zij uitdraagt.

Oorsprong

De gedachte over de Economie van de Gemeenschap (EoG) komt van Chiara Lubich, stichteres van de Focolarebeweging. Samen met andere leden bouwt ze in de jaren zestig in Loppiano in Italië aan een kleine maatschappij, een stad, die de basis gaat vormen voor de activiteiten van de beweging, van waaruit de vorming plaatsvindt en waar gemeenschappelijk wordt gedeeld. Het wordt de eerste doorlopende Mariapolis, de stad van Maria. In de jaren daarna ontstaan overal in de wereld nieuwe Mariapoli. Chiara Lubich zegt hierover: “Het kenmerk van onze steden is leven. En natuurlijk niet een leven dat normaal is of alleen zomaar christelijk. De Mariapolis leeft omdat in de stad Hij schijnt die van Zichzelf zegt: ‘Ik ben het leven...’”

Als Chiara Lubich in 1991 Brazilië bezoekt, lanceert zij de idee van EoG. Zij is onder de indruk van de armoede die zij ziet, het leven in de favela's, het afval, de onwaardige situatie waarin mensen leven. Geïnspireerd door de encycliek *Centesimus Annus*, van paus Johannes Paulus II bij gelegenheid van 100 jaar *Rerum Novarum*, vraagt Lubich zich af, waarom de eigen gemeenschappen die zelfvoorzienend zijn, niet kunnen delen en anderen helpen eigen bedrijven op te zetten, met name in de favela's.

De EoG rust op drie basisprincipes: een

derde van de opbrengsten van de bedrijven gaat naar noodlijdenden, zodat er, zoals bij de eerste christenen, niemand van de gemeenschap in armoede leeft. Een derde van de winsten keert terug in de bedrijven, niet om rijkdom te verzamelen, maar om groei en welzijn te bevorderen. Tenslotte wordt een derde gebruikt om het gedachtegoed van de EoG te verspreiden.

De Gemeenschap in Nederland

Vanuit de economie van de gemeenschap in Nederland spreken Laszlo Ehrhardt en Hans Hiep, ‘praktische uitvoerders’ van de beweging. Hun persoonlijke geschiedenis bracht hen bij de economie van de gemeenschap. Hans vroeg zich af wat hij met zijn muzikale en andere talenten zou kunnen doen, om de armen te ondersteunen. Mede ingegeven door Focolare startte hij samen met Jozef Poelman de stichting Actiecreatief. De Stichting verdient haar geld met onder andere het stemmen, herstellen en verkopen van piano's en het verzorgen van teken- en schildercursussen. Hij wordt geïnspireerd door de Geest van eenheid. De economie van de gemeenschap vraagt volgens hem een andere manier van omgang met elkaar, niet winstgericht maar mensgericht.

Die spiritualiteit ademt ook in het verhaal van Laszlo. Via roerige omzwervingen belandde hij in Nederland. Gevlucht uit het communistische Hongarije in de zeventiger jaren, komt hij in Rome terecht, waar hij Moeder Teresa ontmoet. In Italië maakt hij kennis met de Focolarebeweging in Loppiano. Via Taizé belandt hij uiteindelijk als illegaal in Nederland. “Illegaliteit,” zegt hij, “is een gevoel. Je bent je er de hele dag van bewust. Je kunt niet eens door rood lopen bij een stoplicht. Dat kun je je niet veroorloven.” Hij trouwt, aanvankelijk om uit de illegaliteit

Laszlo Ehrhardt en Hans Hiep in gesprek met de auteur
[Fotograaf: Agnes Vos-Leung]

te komen, maar is nu alweer ruim 40 jaar gelukkig met zijn vrouw Tineke. Hij bouwt een biologische bedrijfsketen op, niet om rijker te worden maar uit idealisme. Na een verkeersongeluk kan hij niet meer verder in het bedrijf. Hij noemt het een ommekeer in zijn leven: “De roeping heeft mij gevonden door een ernstige gebeurtenis”. Vanaf dan gaat hij verder met de stichting Hongarije. Hij helpt in het inmiddels niet meer communistische Hongarije bedrijven op te zetten, volgens het principe van de economie van de gemeenschap. Die bedrijven zijn zelf ook weer bedoeld om een gemeenschap te stichten en om anderen te helpen bedrijven op te zetten.

De laatste jaren is de Focolarebeweging actief in Cuba. De orkaan Irma die over St. Maarten raasde, had ook voor Cuba rampzalige gevolgen. De beide stichtingen bieden noodsteun en adviseren mensen in het opzetten van bedrijven, in totaal 50. Er zijn onder meer gemeenschappelijke boerderijen, een computerherstelbedrijf en een houtbewerkingsbedrijf. Met benefietconcerten op Mariënkroon, met geld uit de stichtingen en met giften worden mensen op Cuba geholpen en wordt de wederopbouw gesteund.

Katholiek sociaal denken

De economie van de gemeenschap is een katholieke vorm van ondernemerschap. In de basisprincipes is zeker het katholiek sociaal denken te herkennen, zoals dat aanwezig is in het *bonum commune* - het zal iedereen in de gemeenschap goed gaan, en zo niet dan gaat het de wereldgemeenschap niet goed. Natuurlijk is het subsidiariteitsbeginsel zichtbaar: leg de verantwoordelijkheid daar neer waar deze hoort, help mensen hun eigen bedrijven op te zetten. En alom klinkt de gedachte van de solidaire wereldgemeen-

schap door. Bij het 25-jarig bestaan van de EoG sprak paus Franciscus de beweging toe. Hij verwees naar het *bonum commune*: “Zolang de economie nog één slachtoffer produceert en er nog één persoon is die wordt afgedankt, is de gemeenschap nog niet gerealiseerd, en is het feest van de broederschap nog niet compleet”. Hij spoorde de ondernemers van de EoG aan: “Ga door met zaad, zout en gist te zijn voor een andere economie: de economie van het Rijk, waar de rijken hun rijkdommen weten te delen en de armen gelukkig worden genoemd”.

En verder in de praktijk?

De basisprincipes van de EoG zijn door ondernemers, klein of groot, uitvoerbaar. Een deel van de winst gaat terug naar het eigen bedrijf, een deel gaat naar de armen, met een deel worden structurele projecten opgezet. Meer dan 850 bedrijven werken al volgens deze principes. Misschien geldt voor geloofsgemeenschappen het spreekwoord: *‘It takes a village to raise a child’*. Er is een dorp nodig om een kind op te voeden, bedoelend dat we met elkaar als gemeenschap verantwoordelijk zijn voor onze kinderen. Dat geldt ook de armen. Er is een gemeenschap nodig om met de armen solidair te zijn. De economie van de gemeenschap houdt ons voor hoe dat kan: delen, omdat we alleen één zijn.

www.focolare.org
www.actiecreatief.nl
Zie voor een volledige lijst van landen waar de stichting actief is:
www.stichtinghongarije.eu
www.edc-online.org/en/

Dit artikel is in langere versie verschenen in ‘OpTocht’, bisdomblad aartsbisdom Utrecht

Negen Werken van Barmhartigheid

Hub Crijns is oud directeur van Landelijk bureau Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken (DISK)

De zeven Werken van Barmhartigheid mogen bekend zijn bij de lezers van *Diakonie & Parochie*. Maar de canon is inmiddels uitgebreid naar negen. Een kijkje in de geschiedenis.

Barmhartig en gerechtig

Barmhartig en barmhartigheid zijn kernwoorden uit de Joodse traditie: zij betekenen: liefdevol zijn, medeliden en mededogen hebben. In de boeken van de Tenach vinden we deze begrippen tientallen malen terug. Gerechtigheid is een ander kernwoord; *tsedaka* in het Hebreeuws. Beiden gaan over het recht van de armen. Het verrichten van goede daden is een van de belangrijkste geboden. De profeet Jesaja (750-700 voor Chr.) schrijft: "Is dit niet het vasten dat Ik verkies: de boeien der goddeloosheid los te maken, de banden van het juk te ontbinden, verdrukten vrij te laten en elk juk te verbreken? Is het niet, dat gij voor de hongerige uw brood breekt en arme zwervelingen in uw huis brengt, ja, als gij een naakte ziet, dat gij hem bekleedt en u niet onttrekt aan uw eigen vlees en bloed?" (Jesaja 58:6-8). Het Nederlandse woord barmhartigheid is ontstaan uit een leenvertaling van het Middeleeuws Latijnse *misericordia*, dat bestaat uit *miseri* (arm) en *cor* (hart).

Werken van Barmhartigheid

Jezus stelt zijn tijd van publieke prediking in het teken van Barmhartigheid. Toen hij in Nazareth op sabbatdag in de synagoge was, opende hij de boekrol van Jesaja bij 61: 1-2: "De geest des Heren is over mij gekomen, omdat Hij mij gezalfd heeft. Hij heeft mij gezonden om aan armen de Blijde Boodschap te brengen, om gevangenen hun vrijlating bekend te maken, en aan blinden, dat zij zullen zien; om verdrukten te laten gaan in vrijheid, om een genadejaar af te kondigen van de

Heer." (Luc. 4:18).

Aan het einde van zijn publieke prediking komt hij terug op het thema van barmhartigheid in Mattheüs (25:34-36). "Dan zal de Koning tot hen, die aan zijn rechterhand zijn, zeggen: Komt, gij gezegenden mijns Vaders, beërft het Koninkrijk, dat u bereid is van de grondlegging der wereld af. Want Ik heb honger geleden en gij hebt Mij te eten gegeven. Ik heb dorst geleden en gij hebt Mij te drinken gegeven, Ik ben een vreemdeling geweest en gij hebt Mij gehuisvest, naakt en gij hebt Mij gekleed, ziek en gij hebt Mij bezocht; Ik ben in de gevangenis geweest en gij zijt tot Mij gekomen".

Zevende Werk van Barmhartigheid

Het zevende werk van barmhartigheid, 'het begraven van de doden', werd omstreeks 300 na Chr. toegevoegd. Het is ontleend aan het bijbelboek Tobit: "Ik gaf brood aan de hongerigen en kleren aan de naakten; als ik het lijk van een volksgenoot buiten de muren van Nineve zag liggen, dan begroef ik het". (Tobit 1,17). Dit raakte in vergetelheid, maar in 1207 heeft paus Innocentius III het opnieuw toegevoegd. Doden begraven lijkt niet erg bijzonder, maar in tijden van oorlog en pestilenties kon het een gevaarlijk want dodelijk karwei zijn. Innocentius III vulde het door Christus gegeven zestel tot zeven aan, omdat dit getal verwijst naar volmaaktheid. Zo zijn er ook zeven sacramenten, zeven scheppingsdagen en zeven hoofddeugden.

Zeven lichamelijke Werken van Barmhartigheid

De Zeven Werken van Barmhartigheid alle gericht op het lenigen van materiële (lichamelijke) nood. Uit een opsomming blijkt dat nog eens duidelijk. Het gaat om: het spijzigen van hongerigen, het laven van dorstigen, het

De Werken van Barmhartigheid, anoniem, 1580, Museum Boijmans
[Fotograaf: Hub Crijns]

kleden van naakten, herbergen van vreemdelingen, bezoeken van zieken, het bezoeken van gevangenen, het begraven van doden. In de hedendaagse praktijk van diaconie en caritas zijn de Werken van barmhartigheid gemakkelijk terug te vinden. Te denken valt aan het inrichten van gaarkeukens voor daklozen (de hongerigen spijzen), het inzamelen van tweedehands kleding door de Vincentiusverenigingen (de havelozen kleden), de opvang van daklozen en asielzoekers (vreemdelingen herbergen), het justitiepastoraat (gevangenen bezoeken), de zorg van De Zonnebloem (de zieken bezoeken) en het begeleiden van naamloze of familieloze doden in de steden (de doden begraven).

Zeven Geestelijke Werken van Barmhartigheid

Naast de Zeven Lichamelijke Werken van Barmhartigheid werden in de Middeleeuwen Zeven Geestelijke Werken van Barmhartigheid opgesteld: werken, gericht op het lenigen van geestelijke nood. Het zijn deze zeven: de zondaars vermanen, de onwetenden beleren, de bedroefden troosten, in moeilijkheden goede raad geven, het onrecht geduldig lijden, beledigingen vergeven, voor de levenden en overledenen bidden.

Achtste Werk van Barmhartigheid

De redactie van het oecumenisch handboek diaconiewetenschap *Barmhartigheid en Gerechtigheid* (2005) stelt voor om aan de zeven Werken van Barmhartigheid als achtste het Werk van Vrede maken toe te voegen. "Bij dia-

conie gaat het om het lenigen van de zeven lichamelijke behoeften van mensen in de knel. In de praktijk reageert diaconaat in elke tijd en samenleving op de dan aanwezige of groeiende noden. De gelovige of de gemeenschap die helpt, heeft oog voor de ander. Er is daarom nimmer sprake van 'standaard' diaconaat. Zo is, in onze dagen, vredesdiaconaat belangrijk. Daarmee komen we tot acht werken van barmhartigheid." (pag. 22). In de uitwerking komt 'Voor vrede bidden' als geestelijk werk van barmhartigheid naar voren.

Negende werk van Barmhartigheid

In zijn boodschap '*Laat ons barmhartig zijn voor ons gemeenschappelijk huis*' voor de Wereldgebedsdag voor de Schepping (1 september 2016) doet paus Franciscus het voorstel om de traditionele zeven werken van barmhartigheid aan te vullen met een achtste werk: zorg voor de schepping. "Het menselijk leven zelf en in zijn totaliteit omvat vanzelfsprekend het behoud van het gemeenschappelijk huis. Ik permitteer me dus een aanvulling voor te stellen van de twee traditionele lijsten van zeven werken van barmhartigheid, door toevoeging van het behoud van het gemeenschappelijk huis. Als geestelijk werk van barmhartigheid, vraagt het behoud van het gemeenschappelijk huis "een erkentelijke beschouwing van de wereld", die "het ons mogelijk maakt door ieder ding een onderricht te ontdekken dat God ons wil meedelen". Als lichamenlijk werk van barmhartigheid, vraagt het behoud van het gemeenschappelijk huis de "eenvoudige dagelijkse gebaren, waarbij wij de logica van geweld, uitbuiting, egoïsme doorbreken (...) en het wordt zichtbaar in alle handelingen die een betere wereld trachten op te bouwen." (nr. 25-28).

Boodschap '*Laat ons barmhartig zijn voor ons gemeenschappelijk huis*'
[https://www.rkd documenten.nl/rkd docs/index.php?mi=600&doc=6431](https://www.rkddocumenten.nl/rkd docs/index.php?mi=600&doc=6431)

Iemand die je ziet, voor wie je er toe doet en die bij je blijft

Het diaconale
interview is met
Fien Cruts,
wijkpastor en
presentiesterker
in Heerlen
Noord

"Toen ik begon met het werk in de wijk Zeswegen was het lastig. Er was wel een bestuur, maar geen collega's. Geen netwerk van vrijwilligers. Ik werd ondergebracht bij de toenmalige Stichting Open Deur, maar de werkers die daar in dienst waren gingen weg. Zo was het zoeken naar een eigen werkwijze."

Vanaf de straat beginnen

"Je werkt vanuit de presentietheorie, maar die wordt pas een praktijk als je er zelf een weg in gevonden hebt. Ik ben die wijk ingelopen, rondgekeken, en me afgevraagd: 'Wat doe ik hier eigenlijk?'. Maar omdat je er regelmatig terugkomt zie je iedere keer mensen, met wie je aan de praat raakt en van het een komt het ander. Je kunt met mensen meegaan, kopjes koffie of thee drinken, en je raakt betrokken bij hun levensverhalen. Relaties ontwikkelen zich volgens een natuurlijk proces en je komt bij anderen terecht via mond op mond reclame. Als je iemand hebt kunnen helpen met een probleem word je op straat door anderen aangesproken."

**"De presentie-
theorie wordt pas
een praktijk als je
er zelf een weg in
gevonden hebt"**

Het werk leeft in sociale netwerken

"Stichting Wijkpastoraat Vrank is opgericht op 8 december 1997. Ik ben begonnen in de wijk Zeswegen en het werk heeft zich in de 15 jaar dat ik er werk, uitgebreid tot andere wijken in Heerlen. Ik heb nu regelmatig contact met 190 gezinnen waarin veel kinderen. Het zijn vaak gezinnen van migranten. Er is een flinke groep vrijwilligers voortgekomen, uit die gezinnen. Ze hebben veel meege- maakt en willen anderen helpen. Ze gaan op

huisbezoek, gaan mee boodschappen doen, helpen met kinderopvang na de schooltijden. Er zijn veel migranten in Heerlen Noord en zij blijven om verschillende redenen vooral thuis in hun eigen huis. Ze hebben vaak geen sociaal netwerk waar ze op terug kunnen vallen en dat komt er ook niet vanzelf. Via de kinderen hebben verschillende moeders elkaar leren kennen en we zijn samen gaan overleggen wat voor activiteiten we samen zouden kunnen doen. De eerste groep van acht moeders wilde samen koken en samen eten. En altijd zijn er heel veel kinderen. Zo is de groep een sociaal netwerk geworden rond de behoeften, opvang en begeleiding van de kinderen."

"Er zijn meer groepen ontstaan, zoals het lief en leed groepje. De moeders daarin ondersteunen elkaar bij diverse zaken, zoals kinderopvang bij

ziekte, beantwoorden van vragen rond hulp en hulpverlening. Zo lukt het om over die hoge drempel heen te komen. De groep is de basis. Ik kom er bij als ze er niet uitkomen. Er draaien nu zo'n vijf groepen in de wijken. Elke groep heeft twee kartrekkers. Ik overleg elke maand met de kartrekkers. Die kartrekkers of vrijwilligers krijgen ook een opleiding rond contacten maken, luisteren, elkaar laten praten, adviseren, leiding geven in de groep."

"Ik ben mijn werk begonnen met huisbezoek bij mensen thuis en dat is nog steeds een belangrijk onderdeel van mijn werk. En later ben ik begonnen met mensen bij elkaar te introduceren en zo zijn er sociale netwerken ontstaan. Mensen gaan nu bij elkaar op be-

zoek met hun kinderen en door het meedoen aan de cultuurgroep hebben ze de kinderen ook wat te bieden. Er gebeurt nu in totaal zo veel meer dan ik alleen zou kunnen doen."

Kern van het presentiewerk

"In diaconale zin is een relatie opbouwen met de mensen en vertrouwenspersoon kunnen worden, voor hen van grote betekenis: iemand aan wie je je verhaal kunt vertellen; die dichtbij is in je dagelijks leven - makkelijk aan te klampen en die ook zelf regelmatig binnenvalt. Iemand die de tijd heeft om rustig naar je te luisteren en steeds weer opnieuw. Van wie je niets moet en aan wie je jezelf kunt tonen zonder risico. Iemand, die je daarmee helpt zelf te reflecteren op je eigen leven, je situatie, op wat je zelf al geprobeerd hebt en waarom dingen maar niet lukken, om zo samen te zoeken naar wat mogelijk helpend of steunend kan zijn. Iemand die zo vanuit jouw positie dit leven leert verstaan en van daaruit kan meedenken, kan vechten vóór je (bij instanties en hulpverlening of de politiek) maar ook kan en mag vechten met je juist vanwege die relatie, en die verantwoordelijkheid niet van zich afschuift maar op zich neemt: iemand die je ziet, voor wie je er toe doet en die bij je blijft."

Fien Cruts is in Vaals geboren en is moeder van 2 kinderen en ze heeft 3 kleinkinderen. Na de lagere school en het VWO is ze inrichtingswerk bij de gehandicaptenzorg gaan doen. Ze heeft een aantal jaren psychologie gestudeerd en ging daarna studeren aan de Universiteit voor Theologie en Pastoraat in Heerlen. Naast de pastorale opleiding deed ze ook de docentenopleiding levensbeschouwing. Ze gaf vervolgens les in de vakken levensbeschouwing en filosofie in het voortgezet onderwijs. Terwijl ze godsdienstwetenschappen studeerde in Leuven, werd ze in 1998 voor 24 uur per week aangesteld als wijkpastor in de wijk Zeswegen. Ze had al ervaring als vrijwilliger in het woonwagenvoorstel. Ze is nog steeds als wijkpastor werkzaam, maar haar werkgebied is nu uitgebreid tot diverse wijken in Heerlen.

Alleenstaande moeders met kinderen

"De moedergroep van alleenstaande moeders met kinderen is ontstaan vanuit de contacten in de gezinnen. Van vrouwen ontmoeten in hun huis. De groep is zo ontstaan vanuit eenzelfde behoefte. Als de groep bij elkaar is worden er verhalen verteld. Diverse thema's komen aan bod. Soms komen deskundigen om te vertellen over sociale dienst, opvoeding, Jeugdwerk, maatschappelijk werk. Het is nu een eigen groep geworden, die zelf veel kan doen. Ik kom er een keer per maand bij. De moeders begeleiden elkaar en praten over wat hen bezig houdt. Er zijn nu minder opvoedingsvragen en meer vragen in relatie tot hulp, zoals Jeugdzorg, ambtelijk gedoe, formulieren. Communicatie verloopt vaak stroef. De gehanteerde taal is moeilijk. Er is vaak, als de nood aan de man is, geen plek of geen hulp beschikbaar. Voor veel vrouwen is het contact met Jeugdzorg moeilijk. Als er vanuit Jeugdzorg niet goed gehandeld is of onterecht, dan ga ik mee met de moeders. Die hulp is belangrijk, vaak om een betere communicatie op gang te krijgen. Naast de

contactpersoon van Jeugdzorg hangt ook veel af van de voogd, of de jeugdcoach. Soms gaat het goed en soms niet. Dezelfde soort ervaringen zijn er met de Sociale Dienst en de GGZ. Als iemand psychische problemen heeft duurt het hulp krijgen vaak veel te lang. Als je een been breekt is hulp snel beschikbaar. Maar met een psychisch probleem moet je soms drie maanden wachten. Ondertussen is dat probleem natuurlijk niet opgelost. Mensen zijn soms heel verward en de weg kwijt. Ik stimuleer mensen om hulp te zoeken, want de faciliteiten van de instanties zijn er ook voor hen. Tegelijk weet ik dat er drempels zijn en om daar overheen te komen ga ik vaak mee naar loketten of help met formulieren invullen."

Kind cultuurgroep

"De kind en cultuurclub is zes jaar geleden ontstaan. Kinderen in achterstandswijken blijven na de schooltijd vaak lang buiten op straat en halen dan allerlei kattenkwaad uit. Die kinderen kunnen in de meeste gangbare clubjes niet aarden. Maar als je ze bij elkaar haalt en een leuk programma aanbiedt, zijn ze enthousiast en blijven ook komen. Zo is de woensdagmiddag club ontstaan. De moeders doen mee, leren op de club ook allerlei activiteiten, die ze thuis met de kinderen kunnen doen. Er zijn diverse kunstenaars die mee hebben gedaan. Op de voormalige vrije school hebben we een ruimte gehad voor allerlei activiteiten en om te koken en te eten. De kinderen konden er tafeltennissen, schilderen, tekenen, spelletjes doen. En de middag eindigt met samen eten en opruimen. Toen er geen plek meer beschikbaar was voor die kindergroep zijn we bij ouders thuis gegaan. En soms gaan we met zijn allen uit, bijvoorbeeld naar de schouwburg of de bioscoop."

Eigen centrum

"Vorig jaar zijn we enorm geholpen omdat we in het oude CBS gebouw twee ruimtes konden krijgen. We hebben nu een grote

kinderspeelkamer en een multifunctionele ruimte om muziek te maken, glas in lood snijden, vilt snijden, schilderen, tekenen. In de ruimte hebben we genoeg kastruimte om alles te kunnen opbergen. Verschillende kunstenaars die ons helpen hebben in het gebouw ook atelierruimte gekregen. Zij komen bij ons workshops geven of wij gaan bij hen op bezoek. De laatste tijd zijn deze kamers ook een spontaan inloopadres geworden. Kinderen die inmiddels op de middelbare school zitten kunnen buiten zien of het licht brandt en dan komen ze naar boven. Ze willen dan graag sjoelen of pingpongen en praten over school. Altijd zijn er moeders bij en zo blijf ik de vraagbaak voor veel mensen."

Actieve vrouwengroepen

"In oktober vorig jaar is een naaclub met moeders ontstaan. Er was behoefte om kleding te kunnen verstellen en van elkaar te leren hoe je dat doet. Een lerares naaien is bereid om een keer in de week de groep te helpen met de technieken. Het duurde wel even voordat de lerares en de groep elkaar goed begrepen.

Want voor de moeders is de club ook belangrijk om met elkaar samen te zijn, met elkaar te kunnen praten en ervaringen en

"De ervaring dat iemand mij ziet is belangrijk"

verhalen uit te wisselen. Het leren naaien en verstellen gebeurt al doende, maar is niet het enige doel. Nu gaat het goed en zijn er al twee groepen. De moeders die zelfstandiger zijn met de technieken hebben nu al clubjes bij hen thuis. De ruimte wordt nu bijna elke dag gebruikt en de vrijwilligers zijn daarbij heel belangrijk. Zij openen en sluiten, begeleiden de activiteit en ruimen op."

"Vanuit het werk met de vrouwen is ook een groep ontstaan, die regelmatig gevraagd wordt de catering te verzorgen bij conferenties. Zo is onlangs een maaltijd verzorgd voor honderd personen in het klooster Wittem. De vrouwen voelen zich bij die gelegenheden ook gewaardeerd. Hun werk wordt altijd in het zonnetje gezet bij de deelnemers en ze zijn in hun rol als gastvrouw gegroeid.

Ze doen nu ook het eten opscheppen en praten met de gasten van de conferenties. Het is echt heel leuk om te zien hoe vrouwen die eerst alleen thuis zaten nu in de pauzes de kern van zo'n conferentiecentrum zijn."

Present zijn tussen mensen

"Je kan je afvragen wat ik nog kan betekenen voor deze gezinnen met een heel leger aan hulpverleners waar ze bijna dagelijks mee te maken hebben. Het gaat er om dat ik present mag zijn bij de gezinnen in de wijken, dat ik er ben voor alleenstaande moeders waarvan de kinderen in een tehuis of pleeggezin zijn geplaatst, ouders die veel problemen hebben met instanties, die het vaak moeilijk hebben met hun kinderen en ondanks alle hulpverlening toch niet de hulp krijgen die ze hadden verwacht. Allochtone mensen die pas in Nederland zijn en moeilijk kunnen aarden, heel veel mensen met psychische problemen, vaders die werkloos zijn geworden en na 20 jaar werken thuis zitten, soms hun huis moeten verkopen nadat ze jarenlang gespaard hebben. Van belang is dat ik er ben om te luisteren, te troosten of om enig houvast te bieden. De ervaring dat iemand mij ziet is belangrijk. Door jarenlang in de wijken het leven te delen met de mensen ben ik gewor-

den wie ik nu ben. Ik heb mij laten raken door de mensen, door wat hen overkomt in het leven en vooral hoe ze er mee om kunnen gaan. Voor mij is het een leerproces van wederzijds geven en ontvangen, maar ook loslaten wat ik zelf niet in de hand heb."

Anderen zien mij

Op 1 december 2013 is voor de eerste keer de Ed Miedema penning uitgereikt in verband met het 45-jarig bestaan van streekparochie 't Eikske in Landgraaf. De penning is toegekend aan Fien Cruts, presentiewerkster bij Stichting wijkpastoraat Vrank in Heerlen voor haar inzet voor kwetsbare mensen in Heerlen Noord. *Bisschop Frans Wiertz brengt op woensdag 3 september 2014 in het kader van een reeks diaconale werkbezoeken een bezoek aan het wijkpastoraat Heerlen-Noord en bezoekt er samen met wijkpastor Fien Cruts enkele gezinnen.*

In 2015 is de Doctor Poels Prijs voor het beste diaconale project in Limburg gegaan naar Stichting Wijkpastoraat De Vrank, werkzaam in het dekenaat Heerlen. <http://www.pausfranciscusgroepen.nl/wijkpastoraat-de-vrank-heerlen> Tekst en foto's zijn van Hub Crijns

“Waar de geest waait”

Caritas in Purmerend en Polderland

Ernst Meyknecht is medewerker Dienst Caritas Bisdom Haarlem-Amsterdam

In het begin was er een parochie in de stad Purmerend, een stad ten noorden van Amsterdam met ongeveer 80.000 inwoners. Dat ‘ten noorden van Amsterdam’ is niet zomaar een geografische omschrijving. Een groot gedeelte van de bevolking bestaat namelijk uit ‘Amsterdammers’.

Mensen vertrokken in recente tijden uit de stad aan de Amstel om in Purmerend een nieuw thuis te vinden. Het tekent de mentaliteit van de stad. Nuchter, praktisch én mopperend. Over al die ‘nieuwe Nederlanders’ bijvoorbeeld. Midden in het centrum staat de Nicolaaskerk. Een koepelkerk met veel licht, oorspronkelijk een protestantse kerk. De kerk is het hart van de parochie *Maria, Moeder van God*. De parochie werd in 2014 uitgeroepen tot ‘parochie van het jaar’, vanwege haar inzet voor de armen. Over hoe dat zo kwam gaat dit verhaal.

Een PCI en een bevlogen diaken

Het moet gezegd worden. In het begin liep het stroef tussen de diaken en de PCI. Het bestuur van de caritasinstelling bestuurdde een klein vermogen, maar had weinig contact met de mensen die zij geacht werd te helpen. De diaken kende de mensen maar kreeg in het begin weinig gehoor. Na enige gesprekken veranderde dat en werd besloten tot het oprichten van een Raad van Advies. De Raad werd gevuld met mensen die allemaal hun sociale betrokkenheid gemeen hadden. Het waren stuk voor stuk mensen die geworteld waren in de stad. Ieder bracht een eigen netwerk mee, waardoor armoede, eenzaamheid, verslaving, psychische problematiek en dakloosheid plotseling concrete mensen werden. Naarmate de tijd verstreek groeide het vertrouwen tussen bestuur PCI en Raad

van Advies. Hoe concreter de problemen werden hoe actiever het bestuur werd. Had het bestuur in eerste instantie de rol van fondsbeheerder, steeds vaker raakte zij betrokken bij de mensen in nood.

En zo gebeurde...

Het begon eigenlijk met iets simpels, koffie in de Nicolaas. De kerk ging open, eerst op de marktdag, later bijna door de hele week. En als je koffie schenkt waarom dan ook niet meteen een spreekuur houden? Mensen vertellen hun verhaal en vragen om advies. Dat is wat er gebeurt tijdens de koffie. En vergeet de Heer niet. Een kaarsje en een gebedje, met of zonder woorden, wie weet wat dat allemaal doet.

Daar bleef het niet bij. De kerk ging niet alleen open, zij ging ook op pad. Vanuit de Raad van Advies werden organisaties opgezocht, vragen gesteld, mogelijkheden aangeboden en samenwerking gezocht. Werd er een z.g. ‘Keten-overleg’ georganiseerd met alle organisaties die te maken met de schuldenproblematiek. Ontstond er een Voedselbank en een stichting Present. Niet alles haalde het. Een sociale supermarkt ging niet door. En het verzamelen van gebruikte spullen werd wegens overweldigend succes gestopt.

Er werden nieuwe mogelijkheden om verbindingen tussen mensen gezocht en gevonden. Zo wordt er ieder jaar een wokmaaltijd gehouden. Gesponsord door lokale bedrijven en een feestmaal voor iedereen die aan het eind van zijn geld een stuk van de maand overhoudt. Mensen werden bezocht en er ontstonden soms langdurige relaties. De kerk werd een plek van ontmoeting en leren, bijvoorbeeld voor Nederlandse les voor vluchtelingen. Steeds vaker vonden de mensen de caritas voor steun.

*Diaken Jack Noë en Ad Verklei, voorzitter PCI Purmerend & Polderland bij de ingang van de Nicolaaskerk
[Fotograaf: Ernst Meyknecht]*

Helpen, maar onder protest

Wie mensen helpt, loopt tegen onrecht aan. Zo ook de caritas. Steeds vaker deden mensen met een psychische achtergrond een beroep op de caritas. En dus werd de overheid door de kerken aangesproken op haar verantwoordelijkheid. De caritas speelde daarin, samen met de protestantse diaconie, een belangrijke rol. Ook de opvang van daklozen werd een punt van aandacht. Via brieven aan de gemeenteraad en talloze gesprekken werd de gemeente gewezen op haar verantwoordelijkheid. En dat werkte! Mede omdat de caritas en haar kerkelijke bondgenoten, geen partij waren, geen belangen diende anders dan die van de mensen aan de onderkant van de samenleving.

Caritas in het Polderland

Purmerend wordt omringd door oude polders en in die polders liggen oude dorpen. Van oorsprong had ieder dorp haar eigen kerk en eigen parochie. Tegenwoordig een moeizaam bezit. Een paar jaar geleden fuseerden de parochies in de polder met de parochie in de stad. De nieuwe parochie werd opgedragen aan Maria, Moeder van God. Ook de PCI's fuseerden tot een nieuwe PCI. Naast Purmerend zijn er ook caritasactiviteiten in de regio. Zo ontstond in Schermerhorn de stichting Manna. Een oecumenische groep mensen die verse groente van het land haalt voor de Voedselbank. Goede relaties, opgebouwd door de jaren in een Regionaal Diaconaal Overleg en parochiebestuur, en het daarvoor gegroeide vertrouwen in elkaar, hielpen het proces. Er was ook een zekere nuchterheid en zakelijkheid bij de dorps PCI's. Samen sta je sterker en vind je toch makkelijker bestuurders. Ook de eigen behoeften aan caritas in

het dorp worden erkend en beschermd. In het Diaconaal Beraad worden MOV en caritas op elkaar afgestemd

En hoe het verder gaat

Deze laatste fusie zal zeker niet de laatste zijn. Het aantal katholieken daalt, kerken zullen afgestoten worden, parochies zullen blijven fuseren en zo ook de caritas. Dat stelt de caritas voor een aantal uitdagingen. Op de eerste plaats wordt het ‘werkgebied’ groter en krijg je te maken met verschillende gemeenten, ieder met hun eigen zorgbeleid. En hoe hou je contact in zo'n groot gebied met alle dorpen en wijken? Hoe blijf je op de hoogte wat er speelt en hoe speel je daarop in? Traditionele vormen van caritas zullen verdwijnen, nieuwe uitdagingen verschijnen. Zo zijn er langzaam maar zeker nieuwe tweedelingen aan het ontstaan in ons land. Tussen mensen die uitstekend meekomen en mensen die steeds meer moeite krijgen met de digitale wereld. Tussen ‘oude Nederlanders en nieuwe. Tussen mensen die hebben en mensen die ontberen. Een apart probleem is dat bij de fusie van PCI's de vermogens zullen groeien en dat vraagt weer een eigen kwaliteit van beheer, naast een kwaliteit van diaconaal doen. In Purmerend zien ze het gebeuren. Concrete antwoorden hebben ze (nog) niet. Maar er is een diep geloof in het waaien van de Geest en een in het hart gewortelde onvoorwaardelijke betrokkenheid bij de mensen van God.

<http://www.parochiemariamoeuervande-kerk.nl/index.php?id=206&template=01>
caritaspurmerend@gmail.com

Naar een Theologie van Migratie

Interview met Jorge Castillo Guerra

Bob van Dillen is migratiedeskundige en programma manager bij Cordaid

Naar aanleiding van de Caritas campagne 'Share the Journey', vorig jaar gelanceerd door Paus Franciscus, gaan we in gesprek met Jorge Castillo Guerra, universitair docent empirische en praktische religiewetenschap Radboud Universiteit.

Theologie van migratie

Jorge Castillo Guerra: "Tijdens het schrijven van mijn proefschrift ontdekte ik dat pastoraal werkers en priesters bezig waren om hun kennis en ervaringen uit Latijns-Amerika te vertalen naar de behoeften van migranten hier in Nederland. De theologie was bekend, maar die vertaling was nieuw voor mij. Later begon ik mijn onderzoek naar een theologie van de migratie met het perspectief van de migranten als aandachtspunt. Wat doen zij zelf? Waar zitten zij zelf in het verhaal over migratie? Ik richtte mij op wat de migranten zelf doen. Pas de laatste drie of vier jaar ben ik vanuit een ander perspectief gaan kijken, namelijk wat de kerk zegt over de migrant. Waar zijn de migranten in de sociale leer van de kerk? Toen ben ik ook gaan kijken naar wat de kerk kan doen voor migranten."

Wat kan (of moet) de kerk doen voor migranten?

"Volgens mij zijn er twee perspectieven die elkaar complementeren. Allereerst is het nodig dat de kerk een infrastructuur faciliteert, fysiek maar ook ethisch, om mensen te motiveren iets te doen met migranten en vluchtelingen. Een te eenzijdige interpretatie van de sociale leer van de kerk geeft je het idee dat migranten passief zijn en niet in staat voor zichzelf op te komen. Zo dreigt paternalisme. Daarom is het tweede perspectief zo belangrijk, dat de ethiek van de migranten zelf en hun daden serieus neemt."

Wat hebben we geleerd van de gastarbeiders?

"Ik heb geleerd om te kijken naar de reis van de migrant en de transformatie van identiteit die daarmee gepaard gaat. Migrantten hebben altijd een dubbele identiteit. Ze zijn niet alleen immigranten, maar ook emigrantten. In Nederland verlangen wij van migranten loyaliteit, maar de landen van herkomst willen niet dat zij zich Nederlands gaan gedragen of meer Europees worden. Dus hebben ze een dubbele oriëntatie en moeten een balans vinden tussen die twee werelden. Als een migrant zijn eigen land verlaat, krijgt hij een andere identiteit, namelijk die van een emigrant (fase 1). Ze zijn ineens geen burgers meer, en zijn plotseling immigrant geworden. In hun land van herkomst worden zij gezien als heel gelukkig. Zij hebben de kans gekregen om ergens anders een nieuw bestaan op te bouwen. Of ze worden als heel gelukkig gezien omdat ze een oplossing gaan vinden voor alle problemen in het land van herkomst, bijvoorbeeld oorlog. Daarom is de groet: 'Ga met God'."

Retourfunctie van religie

"Achterblijvers hebben bepaalde verwachtingen van migranten, ze worden geacht geld te verdienen voor hun gemeenschap en voor hun familie. En de achterblijvende familie of vrienden hebben een verbinding met de migrant. Zij gebruiken religieuze elementen, ze bidden tot God, engelen of heiligen om ervoor te zorgen dat het migratieproject lukt. Zo verandert zowel de familie als de migrant. De gebeden en liturgieën worden bijvoorbeeld aangepast om te kunnen bidden voor een geslaagde migratiereis. Zo zijn in Ecuador kerken veranderd in voorbereidingsstempels voor migranten. Er wordt speciaal gebeden voor

Jorge Castillo Guerra
[Fotograaf: Peter de Bie]

de migranten en hun veilige thuiskomst. De familie zorgt er ook voor dat zij terugkomen. En migranten zijn ermee bezig dat ze hier integreren en/of simuleren dat ze dat doen. Hier is een grote spanning voor migranten aanwijsbaar. Nederlanders zien dat niet echt, omdat wij heel druk zijn met onze kant, met de integratie in onze samenleving. De religie krijgt dus een nieuwe functie, die transformeert. En die nieuwe elementen versterken de migrant. Die geven de migrant moed. Religie wordt gebruikt om hoop te geven en de verbinding met de familie te versterken en levend te houden, die eigenlijk is losgekomen door migratie."

Hoe houden migranten 'in Gods naam' hoop?

"Iemand uit Mexico geraakt vrij snel in de VS, maar iemand uit El Salvador moet via andere landen om in de VS te komen. Dat kan jaren duren. Hetzelfde geldt voor mensen uit Afrika, zij kunnen jarenlang verblijven in Marokko of Libië. Of zij maken een omweg,

via Griekenland, en dat kan ook jaren duren. Europa bouwt steeds hogere muren. Maar hoe hoger de muur, hoe langer en hoe erger het transitie moment. Dat is erg, omdat gedurende deze periode niemand zich verantwoordelijk voelt voor de migrant. Ze zijn afhankelijk van steun en bescherming door kerkelijke organisaties of humanitaire organisaties. Die transitie speelt zich af buiten Europa, en Europa maakt zich er makkelijk vanaf door te zeggen dat het daar niet verantwoordelijk voor is. Eigenlijk ziet Europa mensen op reis niet als mensen of als minder humaan. Deze periode kan dus heel lang duren en al die tijd leven de migranten tussen hoop en vrees. Als ze opgeven worden ze gezien als de grootste losers. Ze kunnen zich niet veroorloven om als losers terug te komen. Anderen is het wel gelukt, en zij sturen geld en mooie foto's van een mooi nieuw huis. De druk op migranten is heel hoog. Tijdens deze transitieperiode verandert het geloof en het leven van de migrant. Zo kan het transitieland ook het bestemmingsland worden. Ze hebben bijvoorbeeld een baantje gevonden of een onderneming opgebouwd."

Verandert ook hun identiteit?

"Migrantten herontdekken hun geloof in transitielanden door contact met andere gelovigen. Daar begint een tweede proces: reconstructie of transformatie van het geloof. In deze tijden van eenzaamheid en crisis is het geloof een extra steun voor hen. Daarnaast ontmoeten ze mensen met andere religies, dat verandert hen. Bij de binnenkomst in een nieuw land verandert hun identiteit opnieuw: van emigrant (fase 1), naar transmigrant (fase 2) naar immigrant (fase 3). Dat betekent een confrontatie. Plotseling krijgen ze verschillende identiteiten, bijvoorbeeld

moslim, hoog- of laagopgeleid. Opnieuw verandert je identiteit, je wordt als iemand anders gezien dan je jezelf ziet. Ik ontdekte bijvoorbeeld hier in Nederland dat ik niet-westers ben. En tegelijk vond ik Europa heel ouderwets, bijvoorbeeld omdat in die tijd op zondag winkels nog dicht waren. Europeanen hebben een beeld van hoe mensen zijn buiten Europa, dat klopt helemaal niet, maar die etiketten worden wel geplakt. Dat was voor mij een ontdekking.”

Wat is de lering voor de theologie van migratie?

“Mijn theologie van migratie concentreert zich op de betekenis van deze etiketten. De grens van Europa is niet de laatste grens, dan beginnen de grenzen pas, de onzichtbare grenzen of symbolische grenzen. De angst voor het onbekende veroorzaakt nieuwe grenzen. Hoe reageer je dan als migrant? Als je zoveel moeite hebt gedaan om naar Europa te komen en je wordt dan zo geconfronteerd met een negatieve perceptie, dat is heel moeilijk. Die negativiteit heeft niet alleen met de migrant te maken, ze wordt ook gebruikt om een grensbeleid te verdedigen. Een belangrijk onderdeel van de theologie van migratie is *convivencia*, samenleven, met sociale interactie. Het uitgangspunt is de migrant, en het gaat om de interactie. Ik probeer de theologie van migratie te gebruiken om mensen bewust te maken van deze onzichtbare grenzen. Hoe erg die zijn voor migranten, en voor de samenleving. Want door deze onzichtbare grenzen zijn burgers niet in staat om de positieve aspecten te zien van migratie. Die onzichtbare grenzen veroorzaken ook polarisatie.”

Wat leert ons de sociale leer van de kerk?

“Een heel belangrijk onderdeel van de sociale leer van de kerk is de scheppingstheologie: de wereld is van ons allemaal. Natuurlijk is een bepaalde organisatie en structuur nodig, anders is alles een chaos, maar het moet een menselijke maat blijven. Grenzen zijn niet bedoeld om de *haves* van de *have nots* te onderscheiden. Grenzen zijn nodig, maar slechts om een staat beter te organiseren. Het woord ‘grens’ is afgeleid van het woord ‘*frons, frontis*’

(scheidingsvlak). Er wordt een scheidingsvlak gecreëerd op basis van tegenstelling. Die tegenstelling blijft niet buiten de grens, maar komt als een boemerang weer terug, omdat stereotypen de sociale cohesie ook binnen de grenzen ondermijnen.

Veel mensen weten niet dat de sociale leer van de kerk veel op heeft met migratie. Het is onderbelicht, en veel theologen weten niet dat de kerk al meer dan een eeuw schrijft over migratie. Als de theologen dat al niet weten, wat verwachten wij dan van de gewone gelovigen? De sociale leer van de kerk is ook visionair, met progressieve inzichten. Pius XII schreef met ‘*De familie van Nazareth*’ een van de beste documenten over migratie. Daarin staat dat als migranten aankomen in een nieuw land, zij meteen de taal moeten leren, om de aansluiting te vinden met de samenleving. Dat staat in een document uit de jaren 50! Leo XIII schreef eind 19de eeuw als eerste Paus over migratie. Hij schreef: ‘niemand verlaat zijn eigen land, voor zijn of haar plezier’. Hij vroeg daarmee aandacht voor arbeidsmigranten, veelal Italianen in die tijd, die migreerden naar Argentinië, Canada en de VS.”

Campagne ‘Share the Journey’

“Het belangrijkste startpunt is om bekend te maken, dat de kerk zoveel leert en schrijft over migratie. Als tweede is te leren begrijpen, hoe je zoiets kunt interpreteren. Johannes Paulus II heeft veel gedaan voor migranten. Ook Paus Franciscus is hierover erg uitgesproken. Tegelijk merk ik vaak op congressen of conferenties dat mensen niet begrijpen wat de Paus heeft gezegd over migratie. De Paus heeft het over mensen in nood en die zitten niet te wachten op langdurig beleid. Het is nood en dan moet je meteen iets doen. De tweede stap is om de problemen die daaraan ten grondslag liggen aan te pakken, daar kun je beleid voor maken. De urgentie van de Paus wordt soms verkeerd geïnterpreteerd. Hij zegt niet dat we iedereen moeten opvangen, het gaat echt om een selecte groep die niet kan wachten. Hij spreekt wel over migranten en vluchtelingen, daarvoor wekt hij misschien de indruk dat hij niet alleen spreekt over de mensen in nood, maar

Dooptvelling in All
Saint's Parochie voor
West-Afrikanen in
Amsterdam Zuid-Oost
[Fotograaf: Jorge
Castillo Guerra]

ook over arbeidsmigranten. Het is ook heel moeilijk om dit onder één noemer te brengen. De grens tussen migranten en vluchtelingen is moeilijk te maken. Het is een cocktail van redenen waarom mensen huis en haard verlaten, en wij moeten daaruit onderscheiden tussen wie een vluchteling is en wie een economische migrant. Dat is een probleem, en daarom spreek ik niet over vluchtelingen en migranten, maar over migranten in het algemeen.”

Nood drijft mensen van huis en haard weg

“We hebben de verplichting tot onderlinge solidariteit. Dat heeft te maken met de maatregelen die worden genomen om migratie tegen te houden. Dat beleid creëert tegenstellingen tussen burgers en mensen. Degene die geen burger is, is minder mens dan een burger. Degene die geen burger is valt niet onder de verantwoordelijkheid van de staat. Als deze mensen ergens in de woestijn sterven of verdrinken in de zee, dan is dat niet de verantwoordelijkheid van Europa of NL. Omdat die mensen geen EU-burgers zijn en omdat het gebeurt buiten de grenzen van Europa. Europa moet beseffen wat solidariteit betekent. En wat Europa doet heeft effect op solidariteit, ook buiten Europa. Europa denkt dat door de Turkijedeal de problemen voorbij zijn, maar heeft Europa in de gaten wat de Turkijedeal veroorzaakt? Het is zo moeilijk om naar Europa te komen dat mensen ergens anders heen gaan, bijvoorbeeld naar Costa

Rica. Maar dat willen wij niet weten. Veel Afrikanen gaan met schepen en vliegtuigen naar Latijns-Amerika als gevolg van het Europese grensbeleid. Per bus verplaatsen zij zich door Zuid-Amerika. Ook de emigratie van Cubanen naar Latijns-Amerika heeft in de laatste jaren fors toegenomen. Dat is voor veel migranten een uitzichtloze situatie. Kerken en Caritas proberen te helpen.”

Kan sociale rechtvaardigheid?

“De theologie van de God van het leven, bekend uit Latijns Amerika, stelt dat God het leven voor alle mensen mogelijk wil maken. God wil niet de dood. Wij leven in een systeem waarin de prioriteit niet ligt bij het leven van alle mensen. De dood van mensen door oorlog, landroof of hongerlonen, is zelfs nodig om het systeem in leven te houden, te voeden. Dit raakt ook aan de scheppingstheologie. Het huidige systeem is daar niet mee in balans. Het is een systeem van slachtoffers. Het is voor een deel van de mensen goed, maar een ander deel van de mensen wordt behandeld als oud vuil. Het laat mensen aan hun lot over door een onrechtvaardige verdeling van het kapitaal. Willen we dit systeem intact houden, hoelang is dat houdbaar? Welke richting gaan we op? Migratie zet ons hierover aan het denken.”

<http://www.ru.nl/english/people/castillo-guerra-j/>
<http://www.ru.nl/nim/>

“Luister, blijf, ik besta!”

Tien jaar Straatpastoraat Amersfoort

Guus Timmerman is werkzaam als zorger en kwalitatief onderzoeker voor Stichting Presentie

Op 10 maart jongstleden vierde het Straatpastoraat in Amersfoort zijn tienjarig bestaan. Er was een klein feestje waarbij ‘Plekken van betekenis’ werd vertoond, een korte film waarin Peter, Paul en Piet hun dierbare plek in de stad laten zien.

Nederland telde op 1 januari 2016 naar schatting 30.500 dak- en thuislozen van 18 tot 65 jaar. Dat waren er ongeveer evenveel als een jaar eerder, maar de samenstelling van deze groep was behoorlijk veranderd. Er waren aanmerkelijk meer jongere dak- en thuislozen (18 tot 30 jaar), terwijl ook het percentage met een niet-westerse migratieachtergrond was toegenomen. Tussen 2009 en 2015 steeg het aantal geschatte dak- en thuislozen in Nederland van 17.800 naar 31.000 (gegevens CBS). Het gaat hierbij om mensen die geen vaste verblijfplaats hebben en ofwel in de open lucht ofwel in de opvang ofwel op niet-structurele basis bij vrienden, kennissen of familie slapen. De Federatie Opvang, een brancheorganisatie van zo’n 70 instellingen voor maatschappelijke opvang en begeleid wonen, becijferde in opdracht van de rijks-overheid dat in 2016 ruim 60.000 mensen werden opgevangen.

Straatpastor in Amersfoort

In Amersfoort werkt sinds 1 februari 2008 Bernadette van Dijk als straatpastor voor 20 uur in de week (24 sinds 2017). Ze werd op 19 april 2008 in een feestelijke viering in de Johanneskerk gepresenteerd. Daarin kreeg ze de kerkelijke zending van de Aartsbisshop van Utrecht. Boven het Diaconaal Aandachtscentrum (DAC), een inloophuis van de Protestantse diaconie in het centrum van Amersfoort, kreeg ze een ruimte waarin

ze kantoor ging houden. Aan de daadwerkelijke start van het straatpastoraat ging drie jaar voorbereiding vooraf door kerkelijk betrokkenen en medewerkers van de maatschappelijke opvang, de GGD en Centrum Maliebaan (nu Jellinek), een instelling voor verslavingspsychiatrie. Ter ondersteuning van de straatpastor werd een klankbordgroep van hulpverleners en pastores ingesteld. In het Jaarverslag 2008 schrijft het bestuur van de stichting Straatpastoraat Amersfoort te hopen ‘dat het straatpastoraat een verankerde plaats zal krijgen in de verbinding tussen kerken, burgerlijke overheid en hulpverleningsinstanties ten behoeve van de dak- en thuislozen in Amersfoort’.

Verbindingen maken

In het eerste jaar werkt de straatpastor hard aan verbindingen met zowel het kerkelijke veld als het hulpverleningsveld. Amersfoort is een stad waar zowel veel hulpverleningsinstanties als veel kerken actief zijn. En die kerken zijn vaak diaconaal actief, ook in oecumenisch verband. Daarvan getuigen onder andere de diverse inloophuizen in de stad (zie bijvoorbeeld *Diakonie & Parochie* 2016/4 over Inloophuis Schothorst). Tegelijk gebeurt de straatpastor zich veelvuldig op straat. Het gaat haar immers om de mensen voor wie de straat hun leefwereld is. In het Jaarverslag 2008 vertelt ze hoe ze is begonnen: ‘Ik ben letterlijk begonnen op straat. Via mandarijnen, straatkranten, afdakjes, introductie door Levi Uspessi (stichting Centrum Maliebaan) en René Slotboom (voedselbank, straatadvocaat) en een gastvrije ontvangst bij de straatadvocaat, de Inloop, Centrum Maliebaan (CMB), het klussenbureau en in enige mate ook het Diaconaal Aandachtscentrum (DAC), kwam ik in contact

Paul vertelt op een bijeenkomst over het straatpastoraat dat hij een heel goed leven heeft. Zijn boodschap: ik ben niet zielig, ik red me! Achter hem de straatpastor [Fotograaf: Dick Westerveld]

met steeds meer mensen in het straatcircuit. Doel in deze gesprekken en gesprekjes was daarbij: vertrouwen winnen, relatie stichten, aandacht geven aan wat hoog zit en aan grotere lijnen in het leven en in stukjes levensverhaal zoeken naar betekenisvolle fundamenten, verbindingen, perspectieven, eigen kracht, zin, onzin, hoop en wanhoop, geloof en ongeloof.’

Op Facebook na vijf jaar

In 2013 gebeurt de straatpastor zich na rijp beraad op Facebook omdat het voor sommige straatmensen een laagdrempelige manier blijkt te zijn om met de straatpastor contact te hebben. In datzelfde jaar viert het Straatpastoraat ook zijn vijfjarig bestaan met een lezing door Judith Wolf, hoogleraar maatschappelijke zorg in Nijmegen. Sinds 2014 werkt Bernadette samen met een toegeruste vrijwilligster, Els, en sinds 2015 met een tweede toegeruste vrijwilligster, Ingrid.

Presentiebenadering

Vanaf het begin is de presentiebenadering een belangrijke inspiratiebron voor de straatpastor. Deze benadering is door Andries Baart uit het werk van buurtpastores naar boven gehaald, benoemd en theoretisch onderbouwd. Aandacht en een open agenda zijn er centrale kenmerken van. In het Jaarverslag 2010 wordt ze gekarakteriseerd als: ‘opbouwen van relaties, aansluiting zoeken, trouw en aanklampbaar zijn, zorgvuldig met de ander uitzoeken waar de pastorale relatie van betekenis kan zijn’. In elk jaarverslag beschrijft Bernadette van Dijk haar werkzaamheden en illustreert ze die met geanonimiseerde verhalen. De basis van

haar werk is ‘er zijn, mensen opzoeken, beschikbaar, aanklampbaar zijn, tijd hebben, waarnemen, aanwezigheid op straat, in diverse opvang, hostel, straatadvocaat en klussenbureau’. De waarden en doelen die daarmee gediend worden, zijn: ‘mensen zien, meeleven, in tel doen zijn, gezien worden, ontmoeten’ (Jaarverslag 2016).

Op basis van dit er-zijn vinden er gesprekken plaats, in groepen en een-op-een, en wordt er op bezoek gegaan, gegeten, gevierd en ritueel gehandeld. Regelmatig wordt er op de straatpastor een beroep gedaan rond afscheid nemen, rouwen en herdenken. Vanuit haar kerkelijke achtergrond is veel voorhanden, maar telkens moet worden nagegaan of het kan, passend is, doenlijk ook: ‘Het was even kort bijpraten, vlakbij de deur van de inloop, in het zicht van de camera’s. Openbaar. Maar niet onze zinnen, niet wat er speelde en niet wat er onder de woorden lag. Ik aarzelde want dit was onder ons nieuw en onbesproken. Ik aarzelde want de omgeving ... maar we gokten toch: ik legde hem de handen op. Hij is lang, ik kan er eigenlijk niet bij! En ik spreek een zegenbede uit. Hij kijkt niet om zich heen, maar ziet ergens in het oneindige. “Dankjewel. Dat je dat doet.” Dankjewel, denk ik in stilte. Voor de gok’ (Jaarverslag 2014).

Pleitbezorging

De straatpastor komt ook voor de mensen van de straat op door hun stem te versterken op allerlei plekken waar ze anders niet zo gemakkelijk worden gehoord. Present-zijn op straat brengt present-stellen op andere plekken met zich mee:

‘Ze woont in een van de panden waar begeleid wonen wordt verzorgd. Onderling loopt het niet altijd lekker. De begeleiding is “op afstand”, maar er gelden wel sancties als men vindt dat er grenzen zijn overschreden. Ze heeft te maken gekregen met een maatregel, en dan belt ze mij, want ze vindt dat er daar iets wringt. Eerst proberen we maar de knoop te ontwarren: is het een principe of ben je ook gewoon boos vanwege een maatregel tegen jou? En dan laten we weten waar er volgens haar onrecht is gedaan’ (Jaarverslag 2016).

Toename van daklozen

Sinds 2013 heeft Bernadette het aantal dak- en thuislozen in Amersfoort zien toenemen. Ze wijt dat aan de veranderingen in de geestelijke gezondheidszorg waarbij is ingezet op meer zelfstandig wonen met minder (ambulante) zorg. Er melden zich daardoor meer kwetsbare mensen bij de dag- en nacht-opvang: mensen met ernstige psychische aandoeningen en afhankelijk van complexe medicatie. Maar ook mensen die verbaal vaardiger zijn dan vroeger en meer aandacht en voorzieningen vragen en soms zelfs opeisen. Terwijl degenen die daar werken onvoldoende zijn toegerust voor de complexiteit van het omgaan met en de zorg voor deze mensen. Je moet weten waar je grenzen liggen en wanneer je niet meer iemand erbij kunt hebben, bijvoorbeeld. Hoewel ze de profetische kant van haar werk onderkent, is Bernadette terughoudend in haar kritiek op het beleid en de uitvoering ervan. Door haar keuze voor de mensen op

straat hoort zij immers het verhaal vaak alleen van de straatkant. En de zogenaamde ‘bankslapers’, mensen die op niet-structurele basis bij vrienden, kennissen of familie slapen en geen gebruik maken van de opvang, zijn voor haar tamelijk onzichtbaar. In Amersfoort is het vooral de straatadvocaat die zijn stem verheft. En, soms, de Werkgroep Kerk en Samenleving van de Raad van Kerken, geïnformeerd door de straatpastor, coördinatoren van inloophuizen, diakenen, PCI-werkgroepen en schuldhulpmaatjes.

Luister – Blijf – Ik besta!

Het tienjarig bestaan van het straatpastoraat werd op 10 maart gevierd met een feestje in de Johanneskerk. Straatpastor Bernadette van Dijk legde aan de hand van herinneringen aan haar eerste dag, tien jaar geleden, uit dat mensen bij de straatpastor mogen blootgeven, delen, verzuchten of bezingen wat ze kwijt willen en kunnen. Met wat er dan in het midden komt te liggen, wordt gezocht naar verbindingen en zin. Of wordt met de onzin het leven uitgehouden. Over de vraag waarop het straatpastoraat een antwoord probeert te geven, zei ze:

‘Soms is de vraag heel helder: “Mag ik met je praten, kun je dit of dat regelen, wil je me helpen? Brand een kaarsje voor mijn vader, want jij doet dat soort dingen en ik niet. Bid voor me. Moet je horen, het is niet te geloven! Ik heb even geen zin om te praten. Heb je geld?” Soms is de vraag impliciet of weten we niet zeker of we de ander goed verstaan, maar ik zou die over langere periode kunnen vertalen als: “Luister, blijf, ik besta! Wat een ingewikkelde wereld, kan er nog ooit iets veranderen? Ik ben alleen, wat heb ik gedaan? Help me leven!”’

Op zoek naar aansluiting

In antwoord op die vraag zoekt de straatpastor met de ander naar aansluiting en verbinding: bij de samenleving maar ook bij zichzelf. Doordat iemand hem of haar als medemens ziet en niet als overlastgever, kan

Arthur bidt dagelijks samen met de straatpastor in de kapel van een van de binnenstadskerken. Op de foto wil hij ook altijd graag. Met de straatpastor
[Fotograaf: Bernadette van Dijk]

Een jongeman, buiten bij de dagopvang, kiest hoeveel hij van zichzelf wil laten zien
[Fotograaf: Bernadette van Dijk]

die ander weer durven te bestaan. Regelmatig gaat Bernadette met iemand op zoek naar een passende kerkgemeenschap, of naar een passende werkvoorziening of sport- of muziekclub. Dan loop je soms aan tegen wat anderen aanvaardbaar vinden en bereid zijn in hun omgeving te dulden. Uiteraard mag van haar iemand ook kiezen voor een leven met heel weinig verbindingen. Maar wie wel naar die verbinding met de samenleving op zoek is, moet dat niet worden geweigerd. Tegelijk erkent ze dat de afstand vaak groot is - van beide kanten. Daar ziet ze voor zichzelf een belangrijke taak. Mensen laten de straatpastor zien wat zij willen laten zien. En dat wat de straatpastor dan te zien krijgt - wie zij zijn en wat er voor hen op het spel staat - dat kan ze aan de samenleving teruggeven. Voor zover dat mag, natuurlijk.

Voor het tienjarig bestaan is een film van 10 minuten gemaakt: *‘Plekken van betekenis’*. De bedoeling was dat mensen van de straat zelf met een camera een plek zouden vastleggen die voor hen van betekenis was. Maar uiteindelijk gaven ze die camera aan de straatpastor: jij moet het laten zien. Peter laat de plek zien waar hij zijn tent opsloeg toen hij zijn huis, en zijn kinderen, kwijtraakte. Paul laat de manege zien met ‘vierentwintig van die jonge vriendelijke paardjes waar ik zoveel van hou’. Piet laat zien waar vroeger het woonwagencamp was waar zijn wagen stond en denkt terug aan die tijd: ‘Je bent altijd met familie, je bent één’. ‘Zorg voor elkaar’, noemt de pastor het. Een ontroerende film.

Spiritualiteit van de straat

Op de vraag hoe ze het volhoudt, vertelt Bernadette dat ze ook heel veel mee mag vieren. Dat ze vaak met verwondering kijkt naar bijzondere mensen die zich ondanks alles toch redden. Vooral als ze op de opvang is,

is ze nogal druk. Ze gaat dan van de een naar de ander. Er zijn dan ook weleens moment dat het even genoeg is. Dan gaat ze naar huis. Of ze gaat naar de kapel om, met de woorden van een collega, ‘alles omhoog te gooien’. Ze heeft de laatste verzen van Psalm 139 op een boekenlegger laten zetten die ze soms uitdeelt: ‘Doorgrond mij, o God, en ken mijn hart (...) Leid mij op de weg die toekomst heeft’. Vanaf het begin wordt het straatpastoraat door kerken in Amersfoort gedragen. Toch ziet Bernadette dat de kerken zichzelf meer op afstand zetten, niet van het straatpastoraat, maar wel van straatmensen zelf. Dat komt ook omdat het voor gewone kerkmensen best lastig is om met dak- en thuislozen goed om te gaan. En voor kerkgemeenschappen om dak- en thuislozen bij hun activiteiten te betrekken en in hun kring op te nemen. Het zijn toch vaak kwetsbare mensen. En mogen ze meedoen... ook als ze zich niet ontworstelen aan hun dak- en thuisloosheid, soms heel storend aanwezig zijn en uiteindelijk toch niet een bijdrage leveren aan het vrijwilligerswerk...?

Guus Timmerman maakte van 2010 tot 2013 deel uit van de Klankbordgroep van het Straatpastoraat Amersfoort.
Straatpastoraat Amersfoort: www.straatpastor.nl
Netwerk DAK (ruim 100 organisaties voor buurtpastoraat, straatpastoraat en inloophuizen): www.netwerkdak.nl
Federatie Opvang, brancheorganisatie voor instellingen voor maatschappelijke opvang en begeleid wonen: www.opvang.nl
FEANTSA, Europese federatie van nationale organisaties die met dak- en thuislozen werken: www.feantsa.org
HOPE, Europees netwerk voor dak- en thuislozen: www.homelesspeople.eu

Goede Grond Stadskanaal

Over het ontstaan van een parochiemoestuin

Gerard Agterkamp is coördinator bij Solidair Groningen & Drenthe

Binnen het project 'Geloof, Duurzaamheid en Toekomst' komen veel vrijwilligers in beeld die zich inzetten voor duurzaamheid. In dit artikel komt een concreet en praktisch voorbeeld naar voren van de aanleg van een parochiemoestuin.

Een mooi voorbeeld hoe parochies hiermee aan de slag kunnen en zelf vorm kunnen geven aan geloof, duurzaamheid en toekomst. De parochiemoestuin is een initiatief van vijf parochianen van de Heilige Kruis parochie Stadskanaal, Ter Apel en omgeving, bedoeld voor de parochie zelf, voor de leerlingen van de Willibrordusschool en voor de ouderen van woonzorgcentrum Maarsheerd.

Project 'Goede Grond'

"Het begint allemaal bij een goed idee", zegt Marianne Korsten. Marianne is een van de vijf initiatiefnemers. "We wilden wat doen met het stuk grond naast de parochie. In het verleden is geopperd om het stuk grond te verkopen, te bebouwen of te voorzien van

parkeerplaatsen. Ook is voorgesteld om de grond te gebruiken als parochiemoestuin, maar het ontbrak destijds aan draagvlak en een goed plan. Tijdens de Diaconale Leerweg van het Maatschappelijk Activeringswerk en het Bisdom Groningen-Leeuwarden hebben we geleerd hoe we onze diaconale ideeën projectmatig en goed onderbouwd konden uitvoeren. We wilden dat de tuin een plek zou worden waar jong en oud elkaar ontmoet. Het gaat ons om de zorg voor elkaar en om zorg voor de natuur. Dat hoort bij het geloof en zo heeft Jezus ons het voorgeleefd. We noemden het project 'Goede Grond'."

"We waren enthousiast", vertelt Regina van Wattum. "Toch duurde het ongeveer 1,5 jaar voordat de plannen rijp genoeg waren om uitgevoerd te worden. Daarna ging het snel en zijn we heel pragmatisch aan de slag gegaan. Binnen een mum van tijd hadden we een groep mensen bij elkaar die wilden helpen met het aanleggen van de paden, het ompspitten van de grond en de indeling van de moestuin." Marianne vult aan: "Het plan maakte dat we onze

ideeën goed onderbouwd aan anderen konden overbrengen en dat was heel fijn". De locatieraad van de parochie was ook enthousiast en gaf de projectgroep een gebruikersovereenkomst af voor gebruik van de grond.

Educatie en ontmoeting

Met de katholieke basisschool de Willibrord is een samenwerkingsovereenkomst afgesloten. Leerlingen van de groepen vier en vijf hielpen vorig jaar elke woensdagochtend mee in

Beeld Franciscus met de Vogels van Kunstenaar F. Franck zoals aanwezig in de Hof van Lof Franciscanen-klooster te Meeën
[Fotograaf onbekend]

geholpen zijn uitgenodigd. Tijdens de dienst is er gedankt voor de opbrengst van de tuin en daarna is de oogst verdeeld onder de kinderen. "We willen kinderen leren om respect te hebben voor de natuur en voor de kerk. Dat vinden we belangrijk."

Zonder handschoenen

"Soms als ik naar de tuin kijk, dan denk ik: 'hoe is het mogelijk dat er nu een echte moestuin is', zegt Regina die nog steeds onder de indruk is. Marianne geeft aan dat ze heel blij wordt van de kinderen die aan het werk zijn in de tuin. "Ze krijgen in de gaten wat het is om met hun handen in de grond te wroeten. Eerst met handschoenen aan en later in het jaar zijn de handschoenen niet meer nodig. Ze durven vieze handen te krijgen!". De projectgroep heeft nog meer plannen met de moestuin, zoals het plaatsen van een tuinhuisje, het afbakenen van de zaaibakken, het plaatsen van fruitbomen, enz. Zo blijkt dat de diaconale parochiemoestuin een plaats is voor ontmoeting, verbinding en educatie.

Dit artikel is ontstaan in het kader van het project 'Geloof, Duurzaamheid en Toekomst (GDT)' van het Katholiek Maatschappelijke Activeringswerk. In dit project werkt Solidair Groningen Drenthe samen met drie andere MA-instellingen: het KCWO in Overijssel, De KIM in Flevoland, Utrecht en Gelderland en Solidair Friesland. We trekken gezamenlijk op met als doel de katholieke gemeenschap te ondersteunen in het vormgeven van initiatieven gericht op duurzaamheid en rechtvaardigheid. Voor informatie, agenda van activiteiten en contactgegevens van de projectgroep (GDT) zie www.laudatosi.nl en www.solidairgroningendrenthe.nl

De moestuin is ingericht en de zaden zijn geplant [Fotograaf: Gerard Agterkamp]

de moestuin. Dit jaar helpt groep zes mee. Ze leren hoe ze de aarde moeten bewerken, ze voelen de grond en ze zien waar de groenten vandaan komen. De leerlingen leren dat een tuin onderhoud nodig heeft en dat je er moeite voor moet doen. Groenten komen immers niet uit de winkel, maar uit de tuin. Veel van de geoogste groenten zijn aangeboden aan mensen die dat goed konden gebruiken. Zo zijn de bonen naar de Voedselbank gebracht. Ook hebben de kinderen geproefd van de groenten. Van de geoogste groenten is een saladebuffet gemaakt en daar is heerlijk van gegeten.

Tijdens het project zijn contacten gelegd met de ouderen in woonzorgcentrum Maarsheerd. Veel ouderen hebben zicht op de tuin en zien wat er gebeurd. Er zijn ouderen die voor een praatje komen en daarom is de tuin deels toegankelijk gemaakt voor mensen met een rolstoel of rollator. "We hebben geen opzichter nodig", grapt Regina, "want de ouderen houden de boel goed in de gaten en daar zijn we heel blij mee". Tijdens het poten van de aardappels kwam een oudere man kijken en vroeg: "Wat bist dou an't doun?". We kregen allemaal adviezen over hoe het wel en vooral ook over hoe het niet moest. Dat was heel leuk."

Vieren

In oktober 2017 is er een oogstdankdagviering geweest. Alle kinderen die hebben mee-

Mensen van waarde

Het diaconale project 'Uitzicht door inzet'

Sociaal Pastoraal Beraad Bisdom Breda:

Albert Slaats, Henk Kampert, Ab Kerssies, Ad van Loveren, Peter Osendarp

In april 2014 krijgen ruim 1.200 medewerkers van de sigarettenfabriek Philip Morris in Bergen op Zoom ontslag aangezegd. Al snel komt het bisdom Breda met een verrassende reactie. Het Sint Franciscuscentrum zet een tweejarig diaconaal project op ter ondersteuning van deze baanloos geworden mensen. Het krijgt de naam 'Uitzicht door inzet'. Als projectmedewerker wordt eind 2014 Ad van Loveren aangetrokken, een ervaren basispastor.

Het doel is om 'betrekkingen tussen baanlozen onderling en parochianen te stimuleren, zodat zij een nieuw perspectief kunnen ontwikkelen door actieve inzet voor elkaar'. Het bisdom voegt daaraan toe dat het wil 'onderzoeken hoe deze baanlozen vanuit de parochie ondersteund kunnen worden om hun zelfrespect te behouden of te hervinden'. Voordat Ad van Loveren in Bergen op Zoom begint, stelt hij vast dat de projectbeschrijving vaagheden bevat. Daardoor is onhelder op wie en wat hij zich moet richten. Wat wordt verstaan onder 'kerk', wanneer het bisdom zegt: 'wat kunnen we als kerk voor baanloze mensen betekenen?'. Is het niet zo dat zowel parochianen als niet-parochianen baanloos kunnen worden? En als het bisdom wil dat het project wordt overgedragen aan 'de parochie', wie is daarmee dan bedoeld? Nog voor de start wordt besloten om het project aan te merken als pioniersplek. Maar daarmee zijn de vaagheden niet verdwenen...

Aan de slag

Na enkele maanden stoot Ad op een tweede handicap. Het bisdom heeft in zijn projectopzet kennelijk geen rekening gehouden met twee algemeen bekende feiten. De meeste

baanlozen hebben geen band (meer) met de parochie en verwachten er niets van met betrekking tot hun baanloosheid. Als tweede heeft het parochiekader nauwelijks iets met baanlozen. Dat kader zit evenmin te wachten op meer werk waarmee het - naar verwachting - door dit project ongevraagd zal worden opgepadeld. Krijg je twee zulke onwillige genodigden ooit bij elkaar?

Na rijp beraad kiest Ad ervoor om voorlopig de parochie de parochie te laten en simpelweg baanlozen te gaan (op)zoeken, parochiaan of niet. Dat doet hij rechtstreeks én via mensen die hem met baanlozen en hun leefwereld in contact kunnen brengen: sociaal bewogen parochianen, maatschappelijke sleutelfiguren, professionele hulpverleners. Het levert hem meteen goodwill op, maar nog weinig zicht op het realiseren van wat hem voor ogen staat: het opzetten van activiteiten waarmee betrekkingen tussen mensen kunnen worden op- en uitgebouwd.

Na een jaar pionieren begint er perspectief te komen dank zij twee actieve parochianen. Ad is met hen in contact gekomen via een parochiepastor. Deze parochianen verzorgen een maandelijks wijkgebed in het stadsdeel waar Ad actief is. Eén van hen is ook oud-medewerker van Philip Morris. Die kent weer een ontslagen oud-collega met wie Ad eind 2015 kennis maakte. Hij is geen parochiaan, maar na zijn ontslag vrijwilliger geworden in de buurthuiskamer. Met die drie mannen gaat Ad proberen om baanloze mensen en andere geïnteresseerden bij elkaar te brengen. Nu, twee jaar later, is er 'De Vuurtoren', een laagdrempelige ontmoetingsgroep van vijftien tot twintig mensen. Elke donderdagmiddag komen ze bij elkaar in het wijkcentrum. Een

Bijeenkomst van de Vuurtorengroep op 12 april 2018 in Bergen op Zoom

[Fotograaf: Ad van Loveren]

bont gezelschap van baanlozen en werkenden, parochianen en niet-parochianen. Afgezet tegen het projectresultaat dat het bisdom beoogde, is dat een bescheiden aanzet. Maar wel met een 'rijke bijvangst' aan ervaringen en aan beweging, bij zowel de deelnemers aan de ontmoetingsgroep als de 'kartrekkers' en de projectmedewerker. In zijn verslagen gaat Ad daarop uitvoerig in. In dit artikel staan we er kort bij stil.

Verliezers komen in beweging

Van de mensen die Ad door zijn systematische contacten steeds beter in beeld krijgt, behoren er velen tot de 'verliezers'. Mensen die hun baan, hun relatie, hun kerkgebouw, hun geloof zijn kwijtgeraakt. Het valt hem op hoe sterk die verlieservaring met name is bij mensen die hun baan zijn kwijtgeraakt. Zij hebben het gevoel dat zij in een andere, vreemde wereld terecht gekomen zijn. Hun bestaanszekerheid is sterk gedaald. Ze voelen zich onverwacht kwetsbaar, omdat ook hun zelfrespect wordt aangetast. Daarnaast hebben ze vaak andere problemen, o.a. met gezondheid, relaties, huisvesting, schulden. Vanwege hun situatie krijgen ze te maken met uiteenlopende instanties, die vaak alleen digitaal bereikbaar zijn. Als gevolg daarvan voelen velen zich ontmenselijkt, gereduceerd tot een geval. Hun sociale contacten nemen af. Ad treft bij veel 'verliezers' een diep verlangen aan, een behoefte aan zin en aan het

behouden of hervinden van hun waardigheid. Via een ontmoeting met hem of in de groep krijgen zij een kans om weer op (hun levens) verhaal te komen. Samen komen deze vastgelopen mensen langzaam weer in beweging.

Kartrekkers komen los

Twee van de 'kartrekkers' maken een hele ontwikkeling door. In de eerste ontmoeting stellen ze zich voor als 'kerkmensen'. Betrokken parochianen die vanuit het pijnlijk gevoelde verlies van hun vertrouwde kerkgelegenheid een eigen gebedsbijeenkomst organiseren. Door hun contact met Ad groeien zij uit tot 'kerk-en-samenlevingsmensen'. Vanuit hun geloofsinspiratie richten ze zich op eigen kracht, niet gestuurd door een kerkelijke leiding, op het zinvol ontmoeten van medemensen - wie dan ook. Samen met de ontslagen medewerker van Philip Morris bouwen zij 'De Vuurtoren' uit tot een 'zelfdragende' groep. Een van hen verwoordt die ontwikkeling aldus: 'Wij gaan het doen, op onze eigen manier'.

Pastor bekeert zich

De meest verrassende beweging zien we bij Ad zelf. Hij ging het project in als een ervaren parochiemanager. Maar één die heel goed beseftte dat hij die rol helemaal los moest laten. Meegaan in de oorspronkelijke intenties van bisdom en parochie (= voor baanlozen) zou hem op het verkeerde been zetten. Daarom

kies hij zijn eigen aanpak (= met en door baanlozen). Die aanpak bevat meerdere 'speerpunten':

Hij gaat niet voor een 'aanbod gestuurde' en zaakgerichte benadering, zoals die doorgaans wordt toegepast door het parochiekader. Hij kiest voor een 'vraag gestuurde' en relatiegerichte aanpak. In zijn visie bestaat kerk-zijn niet in een beweging van binnen naar buiten, vanuit het centrum naar (en misschien net over) de rand, maar van buiten naar binnen. Het bisdom had voor het project als uitgangspunt gekozen: 'wij (kerk) doen goed aan jullie (baanlozen)'. In zijn contacten draait Ad dat om: jullie (baanlozen) doen goed aan mij (vertegenwoordiger van de kerk). Hij kiest uitdrukkelijk voor de 'presentiethode'. Dat betekent mensen opzoeken, thuis en in buurtgelegenheden waar ze te vinden zijn. Afchecken of hij welkom is, en dan aanschuiven als 'gast'. En blijven komen, zonder agenda. Bij groepsgewijze contacten begint hij met zich op te stellen als leerling. Vanuit die positie gaat hij mee op weg, niet sturend maar volgend, in het tempo van de groep, evenveel ontvangend als gevend. Zodra mensen merken dat hij beschikbaar is, met zijn tijd en aandacht, kan het een volgende stap zijn om de vraag te stellen die Jezus van Nazareth stelde aan de blinde Bartimeüs: 'wat wil je dat ik voor je doe?'.

Presentie aanpak moet je leren

Deze aanpak komt Ad niet aangewaaid. Hij had er zich al op georiënteerd in zijn vorige functie, maar ervaart nu dat het hem in de praktijk veel moeite kost. Hij voelt de afstand tussen hem als academisch gevormde professional en veel van de mensen die hij ontmoet. Hij merkt hoe hij zijn tempo moet aanpassen. Hij beseft ook vanaf het begin dat hij advies en begeleiding kan gebruiken. Bij de start van het project vraagt hij oud-arbeidspastor Henk Kampert om mee te doen aan de begeleidingsgroep. Daarin zitten ook drie mensen

Projectmedewerker Ad van Loveren
[Fotograaf: onbekend]

van het Sint Franciscuscentrum. Via Henk Kampert maakt hij contact met het Sociaal Pastoraal Beraad, een bezinningsgroepje van vier oud-arbeidspastores van het bisdom Breda. In hun bijeenkomsten functioneren zij voor hem als klankbordgroep. Het meest ingrijpend is de supervisie die hij ontvangt vanuit het Rotterdamse trainingscentrum voor buurtpastoraat Kor Schippers. Daardoor leert hij om als pastor een 'andere rompsland' aan te nemen. Maar ook dat hij de rol van

'licht van de wereld' beter aan de Christusfiguur kan overlaten, al heet de groep in Bergen op Zoom 'De Vuurtoren'. Bovendien ontdekt hij hoe belangrijk het is om, in de gesprekken die hij met mensen voert over hun levensgeschiedenis, ook zijn eigen biografie 'mee te nemen', inclusief de verlieservaringen. Dat hij goed gekozen had met zijn aanpak, wist hij toen één van de kartrekkers tegen hem zei: 'jij bent er één van ons geworden.' Er toe bekeerd om zich door mensen te laten roepen, beseft Ad dat hij in feite aan het werken is met een ander kerkmodel. Een kerk die ontstaat in het meegaan met mensen, uitgaande van de vraag die Jezus stelde aan de blinde. Zo'n kerk kan niet anders dan primair diaconaal zijn.

Kerkmisser?

Wellicht droomde het bisdom dat het baanlozenproject 'Uitzicht door inzet' een forse vitaminestoot zou geven aan de Lievevrouweparochie in Bergen op Zoom. Immers, in de eerste opzet zouden baanlozen, na herwinning van hun zelfrespect, kunnen toestromen als nieuwe, gemotiveerde kerkvrijwilligers. Van een dergelijke win-winsituatie is niets terechtgekomen. Het parochiekader heeft het project van meet af aan op afstand gehouden, bang voor meer werk en voor ondermijning van de nieuwe, broze fusieparochie. Pas op aandringen van het bisdom vond er bijna een jaar na afloop een gesprek plaats tussen het

pastoresteam en de projectmedewerker, met uiteraard veel, maar tot niets verplichtende en niet meer ter zake doende waardering voor het gedane werk.

De rol van het bisdom was eerder zoekend dan leidend. Het leek overrompelt door de brede kloof tussen projectverwachting en werkelijkheid, tussen vraag en aanbod. Letterlijk wereldvreemd. Ideeën over uit- of doorwerking ontbraken nagenoeg. Toen het project stopte, heeft het Sint Franciscuscentrum bij wijze van afronding twee film- en gespreksavonden georganiseerd over baanloosheid. Uitgangspunt was de film 'I Daniel Blake' van de Engelse regisseur Ken Loach (een aanrader!). Er komen twee handreikingen beschikbaar, die de Ad van Loveren heeft geschreven over omgaan met baanloosheid. Is een conclusie dat de kerk een krachtig diaconaal initiatief heeft gemist, en het project een betrokken kerk? Of erger: juist niet gemist?

Sociaal-Pastoraal nawoord

In de ogen van ons Sociaal Pastoraal Beraad is dit project zeer geslaagd. Want de projectmedewerker heeft iets anders gedaan dan er in het kader van de doelstelling van hem werd verwacht. Hij heeft een stukje sociaal pastoraat opgepakt, pastoraat dat vertrekt vanuit de leefwereld van mensen. Daarmee heeft hij een aanpak gekozen, die ook op meerdere plaatsen in Nederland wordt toegepast (o.a. het Annahuis in Breda). Die aanpak is ook in het bisdom Breda jarenlang gepraktiseerd, totdat het arbeidspastoraat werd weggesaneerd. Nu staat die aanpak weer op de rol, dankzij datzelfde bisdom dat dit project opzette maar deze ontwikkeling zeker niet voor ogen had. Wat in Bergen op Zoom is gestart, gaat nog altijd door. Dat is hoopvol, zelfs als het onverhoopt ooit stopt.

Ons Sociaal Pastoraal Beraad heeft het als kleine bezinningsgroep gewaagd om landelijk aandacht te vragen voor dit project. De ervaringen van dit project worden door de handreikingen op een uitstekende manier toegankelijk gemaakt voor mensen die diaconaal actief zijn, beroepskracht of niet. Zij kunnen er informatie en inspiratie in vinden. De handreikingen verdienen daarom brede aandacht.

Uit de zoekende tot gereserveerde houding van het kerkelijke beleidskader blijkt dat men absoluut niet op de hoogte is van of belangstelling heeft voor de betekenis van sociaal en/of diaconaal pastoraat. Ook de recente, rijk gedocumenteerde praktijk van dit werk (denk aan de Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken of het Trainingscentrum Kor Schippers) lijkt men niet te kennen of de moeite waard te vinden. De wijze waarop de betreffende parochie dit project heeft afgehouden, is symptomatisch voor het heersende denken in de Nederlandse katholieke kerk. Alles draait om de parochie (organisatie), met de eucharistie als centrum van kerkelijk leven. Buiten de parochie geen heil. En er moet en zal gevierd worden, al weet niemand meer wat er eigenlijk te vieren valt. Diaconie wordt gezien als hoogstens een afgeleide van dit vieren. Als klankbordgroepje hebben wij in onze gesprekken met Ad zijn ervaringen en zijn ontwikkeling in pastoraal denken en doen van zó dichtbij kunnen volgen dat zijn project ook een beetje ons project is geworden. Onze scepsis bij het project en de projectopzet is veranderd in enthousiast meedenken met een pastor die wij zagen omkeren van structuren naar mensen. Wij vinden dat hier een kleine en positief bedoelde variant op een bekende Bijbeltekst op zijn plaats is: "Ik zeg u: zo zal er in de hemel méér vreugde zijn over één pastor die zich bekeert dan over negenennegentig baanlozen die geen bekering nodig hebben" (Luc. 15,7).

PBB1802a Handreiking Uitzicht door Inzet - parochianen (1 mei 2018)
PBB1802b Handreiking Uitzicht door Inzet - beroepskrachten (1 mei 2018)
<https://sintfranciscuscentrum.nl/projecten/handreikingen-uitzicht-door-inzet>
<https://sintfranciscuscentrum.nl/projecten/ad-van-loveren-rondt-project-uitzicht-door-inzet-af>
Voor contact met de Sociaal Pastoraal Beraad: awpaslaats@hotmail.com

Leven van wat komt

Een katholiek uitzicht op de samenleving

Rien Brouwer is voormalig arbeidspastor dekenaat Utrecht en thans docent onderzoeker bij Hogeschool INHolland

Dit voorjaar bogen geïnteresseerden zich in een leeskring van vier avonden over het boek van Erik Borgman *'Leven van wat komt'*. De avonden waren georganiseerd door de Parochie H Drie-eenheid en de Parochiële Caritas Instelling te Nieuwegein.

Op de laatste avond ging Erik Borgman in op de vragen van de deelnemers. De gesprekken werden geleid door Gerard Rouwhorst, emeritus hoogleraar Liturgiewetenschap in Tilburg en Hans Oldenhof pastoraal werker te Nieuwegein.

Katholiek zijn

Welke betekenis heeft het katholiek zijn voor én vanuit onze geloofsgemeenschappen? Deze vraag vormde de insteek voor de vier bijeenkomsten. Het pluinage van de deelnemers was heel divers. Gepensioneerd dan wel nog werkend in de zorg, het onderwijs, de overheid of het bedrijfsleven. De deelnemers bereidden iedere bijeenkomst voor met vragen en opmerkingen. In een vruchtbare dialoog werden visies en standpunten met elkaar gedeeld over de verschillende onderwerpen in het boek, die vooraf waren gekozen door de deelnemers. De focus werd daarbij gelegd op vertrouwen op genade, de vreemdelingen, de zorg en economie. Na elke bijeenkomst werden wezenlijke vragen verzameld door de twee gespreksleiders om die uiteindelijk voor te leggen aan onze gastspreker Erik Borgman. Borgman beschrijft in zijn boek op een beschouwende maar niet oplossende wijze een katholiek uitzicht op de huidige samenleving. De moderne wereld bevindt zich volgens hem vandaag de dag in een diepe crisis waarin antwoorden op prangende en wezenlijke vragen niet direct voorhanden liggen. Vanuit een gelovig perspectief en geïnspireerd door de

visie en daden van paus Franciscus analyseert hij eigentijdse ontwikkelingen met een focus op onder meer de zorg, onderwijs, economie en ecologie. Het is voor hem een zoektocht naar de tekenen van de aanwezigheid van God en zijn plannen. Of zoals hij zelf zegt: "Wat een onoverkomelijk probleem lijkt, kan een aanzet zijn voor een nieuw begin".

Welke vragen passeerden de revue?

Over de volgende vragen gingen de deelnemers met elkaar in dialoog. Hoe exclusief is het katholieke denken? Er bestaan immers meer geloofswaarheden naast elkaar. Wat is de betekenis van contemplatie en op welke wijze kunnen wij daar in dit verband vorm aangeven? Zeker in een maatschappij die sterk gericht is op het individu en waarin sociale verbanden complexer worden en ook losser. Welke betekenis heeft het boek voor het binnenkerkelijk leven, de wijze waarop wij bidden, liturgie vieren en preken? Als zorg begint met liefde en aandacht voor de medemens, hoe verhouden deze waarden zich dan vandaag de dag met het streven naar een hoge professionele attitude? De deelnemers gaven uiting aan het gevoel, dat de wereld steeds angstiger wordt, redenen waarom men alles wil plannen en regelen. Aan de andere kant wordt gezegd: het is nog nooit zo veilig geweest. Waar komt die angst dan vandaan? Moet je scholen nog wel katholiek noemen als dat ouders afschrikt? Op welke wijze zouden wij de aanbevelingen uit het boek in onze dagelijkse praktijk ten uitvoer kunnen brengen? En in structureler verband bezien, op welke manier zijn wij opgewassen tegen de overmaat aan regels en procedures? En uiteraard welke rol kunnen kerken vervullen in dat proces?

Het leergesprek met Erik Borgman in de Emmauskerk van de Drie-Eenheidparochie in Nieuwegein [Fotograaf: Rien Brouwer]

Antwoorden van Erik Borgman

Op 6 maart jl. ging Erik Borgman in op onze vragen. "Duidelijk is voor mij", zo begon hij zijn verhaal, "dat wij als mensen van nu geen goed beeld hebben van de betekenis van geloof. Dat is cruciaal. Dus ook de kerken niet! Duidelijk is voor mij dat er een grote vijand is namelijk de maakbaarheid in ons leven. Dat zie je sterk in de soms overdreven protocollering in zorg en onderwijs. Deze gerichtheid op maakbaarheid leidt ertoe dat wij van onszelf voortdurend het onmogelijke eisen. Wij weten ook niet waar het in onze samenleving naar toe gaat. Het betekent dat het programmeren van onze samenleving er in feite niet toe doet maar wel dat wij zien wat aan de orde is. Wij mogen toch zeggen dat iets een probleem is in plaats van meteen met een oplossing te komen. We lopen vast als wij telkens weer inzetten op nieuw beleid en maatregelen om zo alles te beheersen. Eigenlijk zitten wij als kerk en samenleving met onze handen in het haar. Er zijn geen pasklare antwoorden op onze vragen en problemen in de wereld waarin wij nu leven. Het leven verloopt niet glad. Wij zijn als mensen beperkt en niemand kan alles zelf doen. Pas als wij dat alles erkennen, kan er iets nieuws worden geboren. De uitdaging ligt in het leven van 'wat komt', van datgene wat zich aandient - in de kerk én in de samenleving. De waarheid maakt ons vrij daarentegen maken illusies ons leven ongelukkig. Voor de diaconie is het van belang te erkennen dat wij er niet zijn om de armen te redden maar dat de diaconie er is voor iedereen. Juist in een wereld waarin groepen worden uitgesloten is dit van eminent belang. Elk verhaal

van elk mens doet er toe.

Over contemplatie gesproken ... de wereld is al gered en het rijk van God is nabij. Zien dat God in onze wereld aanwezig is. En niet de angst hebben dat wij hem niet te zien krijgen. Hij is er!"

Borgman rondde af met een passievol pleidooi om de maakbaarheid los te laten. En het vermogen te ontwikkelen om "goed op te letten wat er om ons heen gebeurt, zonder dat angst daarbij de overhand krijgt". Vanuit een grondhouding van medemenselijkheid geeft dit uitzicht op een nieuwe samenleving.

Leerhuis

Voor onze geloofsgemeenschap vormde deze manier van een leeskring en leergesprek met parochianen en niet-parochianen een weg om meer inzicht te verkrijgen in de vraag op welke wijze het katholieke geloof juist in onze tijd vorm en gestalte kan krijgen met de maatschappij waartoe wij ons verhouden. Juist een gelovige visie op het leven biedt een alternatief voor de overtuiging dat wij de hedendaagse werkelijkheid waarin de focus ligt op de maakbaarheid van leven, als Mens tegemoet kunnen treden.

Erik Borgman, *'Leven van wat komt - een katholiek uitzicht op der samenleving'*, uitgeverij Meinema 2017, ISBN nummer 9789021143965, (Zie ook boekbespreking in *Diakonie & Parochie* 2017-3). Erik Borgman (Amsterdam 1957) is lekeno-minicaan en hoogleraar publieke theologie en directeur van het Tilburg Cobbenhagen Center van de Universiteit van Tilburg.

Vluchtelingen. Cijfers worden mensen

Smaakmakers voor een barmhartige houding

Derk Jan Poel is diaconaal consulent Diaconaal Steunpunt Zwolle en ondersteunt en adviseert kerken in de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt en de Nederlands Gereformeerde Kerken op het terrein van diaconaat in kerk en samenleving

We hebben te maken met de grootste vluchtelingenstroom sinds de Tweede Wereldoorlog. Wereldwijd zijn 65 miljoen mensen verdreven van huis en haard door oorlog, terreur, extreme armoede en klimaatverandering. Het grootste deel zoekt bescherming of in eigen land of in buurlanden. Een deel komt naar Europa en daardoor krijgen ook wij er mee te maken. Hoe zit het eigenlijk met onze houding als christenen? Hoe praten wij over vluchtelingen en welke motieven en belangen klinken daarin door? Wat hoor en zie je daarin terug van de grondregels van Gods Koninkrijk?

Geen pasklare antwoorden

We mogen instrumenten zijn in de handen van een barmhartige God. In zijn boek *'Barmhartig leven'* (zie bij Boekbesprekingen in dit nummer) noemt Arthur Alderliesten vijf smaakmakers, die nodig zijn voor een barmhartig christendom. Wat mij betreft zijn het belangrijke ingrediënten voor onze houding

naar vluchtelingen en asielzoekers. Hieronder werk ik ze kort uit.

Zelfverloochening

Deze eerste smaakmaker botst flink met de drive naar zelfontplooiing die zo sterk aanwezig is in onze samenleving. Het staat haaks op de 'dikke ikke mentaliteit' die van nature in ons allemaal zit. Toch hoort het bij het navolgen van Jezus. In Filippenzen 2 lezen we hoe Jezus zichzelf verloochende en worden we nadrukkelijk opgeroepen om die gezindheid van Jezus ook te hebben. Dat betekent dat we onze wil en onze ik-gerichtheid aan Hem overgeven. Alleen zo zijn we in staat tot de liefde die God bedoelt wanneer Hij ons opdraagt onze naaste lief te hebben als onszelf. Zelfverloochening is het bewust kiezen van een nederige houding, waarbij je het belang van anderen op het oog hebt en de ander uitnemender acht dan jezelf. Het is de ander aangaan en opbouwen ten koste van je eigen belang. Dat is alles behalve een makkelijke opgave. Zelfverloochening drukt ons ver uit onze comfortzone. Kijk maar naar Jezus. Zelfverloochening begint bij Hem! Zijn houding was niet gebaseerd op zelfverwezenlijking of angst, maar kwam voort uit een radicale gerichtheid op zijn Vader en op de mensen om Hem heen. Hij koos er voor om te dienen. En wij mogen achter Hem aan gaan en leren ons leven steeds meer aan Hem toe te vertrouwen en zijn gezindheid uit te stralen. Ook in onze houding naar vluchtelingen.

*Actie vluchtelingen welkom in 2015
[Fotograaf: Focus Groningen]*

*Derk Jan Poel
[Fotograaf: onbekend]*

Onvoorwaardelijke naastenliefde

Jezus roept ons op om onze naaste lief te hebben als onszelf. Dat is een oproep die dicht op de huid komt. Want als een schriftgeleerde vraagt wie dan

die naaste is, zet Jezus twee bevolkingsgroepen tegenover elkaar die elkaar vijandig gezind waren en op elkaar neerkeken. In navolging van de Samaritaan behoren ook wij een naaste te zijn voor een ieder die dat nodig heeft. En mocht dat nog niet duidelijk genoeg zijn, dan draagt Jezus ons in de Bergrede expliciet op om onze vijanden lief te hebben. Veel onvoorwaardelijker wordt het niet! Zo is immers ook onze God. Het is als het ware een kwestie van 'zo Vader, zo zoon'. Jezus vraagt van ons wat Hij zelf eerst voor ons deed! Vroeger waren wij vijanden van God, maar Jezus gaf alles op om die vijandschap om te zetten in vriendschap (Rom. 5:10). Hij kwam naar onze wereld om ons leven te geven in overvloed. Vanuit die realiteit vraagt Hij van ons een onvoorwaardelijke naastenliefde, ook voor vluchtelingen, ongeacht hun aantal, religie, achtergrond en motieven.

Mededogen

God houdt van ons met compassie en barmhartigheid. Compassie betekent medelijden, samen lijden, niet onverschillig blijven voor andermans verdriet en pijn. Dat is het beeld dat de Bijbel geeft van Jezus. De Zoon van God wordt geraakt door onze ellende, behoeftes en lijden. Hij droeg onze ziekten en nam ons lijden op zich en zijn striemen hebben ons genezen (Jes. 53). Onze compassie wordt gevoed met het besef dat we zelf zondaars zijn die worden gered door een barmhartige God. Dat is het beste medicijn tegen onverschilligheid ten opzichte van andermans lijden en verdriet.

Mateloos wegschenken

Zelfverloochening, mededogen en onvoor-

waardelijke naastenliefde kunnen grote offers vragen. Niet alleen qua tijd en geld, maar ook als het gaat om ons comfortabele leven. Jezus werd arm omwille van ons, zijn vijanden. Dat evangelie maakt gul en zet aan tot delen! En dan deel je niet alleen van wat je over houdt, maar geef je tot dat je iets van de pijn en het gemis van de ander mee gaat ervaren en dragen.

We kunnen in Nederland niet alle problemen oplossen. Maar laten we ook niet net doen alsof onze welvarende samenleving kraakt onder de asielzoekers. Volgens de begroting van 2015 gaf Nederland 632 miljoen euro uit aan asielzoekers. Hoewel dat best een fors bedrag is, gaat het om slechts 0,24 procent van de totale overheidsuitgaven. Ter vergelijking: aan ouderenzorg werd bijna dertig keer zoveel uitgegeven. Daarnaast wordt op de opvang van vluchtelingen flink bezuinigd: van 746 miljoen in 2013 naar 582 miljoen in 2018.

Tijd en aandacht

Omdat het probleem zo enorm is, kan het je makkelijk overweldigen. Maar van ons wordt niet gevraagd om het probleem op te lossen. Richt je maar op die enkeling en als je die ander ontmoet, ontdek je dat hij of zij eenvoudigweg een medemens is. Geen tegenstander en ook geen onderdeel van een probleem, maar een mens van vlees en bloed, geschapen door God. Wie een vluchteling de hand heeft gedrukt, ontdekt dat die hand van hetzelfde materiaal is gemaakt als je eigen hand. En dan worden cijfers mensen en krijgen gezichten namen en worden verhalen mensenlevens. Je zult nooit meer hetzelfde denken over deze ingewikkelde problematiek. Tijd en aandacht zijn schaars in onze samenleving. Voor een vluchteling zijn tijd en aandacht heel belangrijk. En juist in ons optrekken met anderen kunnen we veel laten zien van wie Jezus is. Immanuel betekent God met ons. Jezus kwam naar deze wereld en woonde met ons. Je zou Jezus Christus mis kunnen lopen door Hem niet gastvrij te onthalen (zie Mat 25:41-43). Zo werkt God en zo mogen ook wij aan de slag.

Brood en Rozen Breda wint Ab Harrewijn Prijs 2018

Christian Jongeneel en Hub Crijs zijn beide lid van de jury Ab Harrewijn Prijs

Namens de bijstandsvrouwen van stichting Brood en Rozen ontvangt Nora Kasrioui de Ab Harrewijn Prijs 2018. De jury overhandigde de prijs tijdens een bijeenkomst op zondagmiddag 13 mei in de Pauluskerk te Rotterdam.

Stichting Brood en Rozen is een vrouwenrechtenorganisatie. De trainers, coaches, topmannen en topvrouwen van de stichting zetten zich in voor bijstandsvrouwen die zich in sociaal en/of economisch opzicht in kwetsbare situaties bevinden, vrouwen die op zoek zijn naar vooruitgang en perspectief. Brood en Rozen heeft de afgelopen jaren verschillende trainingsprogramma's voor bijstandsvrouwen ontwikkeld en uitgevoerd, met als doel hen in het leven en op de arbeidsmarkt te versterken. Zij begeleiden vrouwen die, om welke reden dan ook, een bepaalde afstand tot de arbeidsmarkt hebben ontwikkeld. Uit het juryrapport: "De jury van de Ab Harrewijn Prijs heeft grote waardering voor de originele invulling die Brood en Rozen geeft aan de strijd voor rechten van vrouwen in armoedesituaties. Enerzijds door netwerken te versterken en kennis te delen. Anderzijds door voorbij de eigen kring te kijken en de 'tegenpool' op te zoeken in 'Bijstandsvrouw date topman'. Juist in die combinatie schuilt de kracht."

Lezing over sociale wetgeving

Bij de uitreiking van de zestiende Ab Harrewijn Prijs gaf Linda Voortman, kamerlid voor GroenLinks, een lezing over de stand van de sociale wetgeving. Ze startte bij Ab Harrewijn. "Ab Harrewijn was iemand die volgens de clichés van de Haagse pers een 'links geweten' werd genoemd. En het kenmerk van een trefend cliché is dat het beeld in de kern klopt. Maar je doet hem tekort als je het daarbij laat.

Ab maakte zich sterk voor de mensen die het moeilijk hebben in de samenleving en bood met alles wat hij had tegenwicht aan de neiging om de problemen van dak- en thuislozen of mensen die onder de armoedegrens leven te abstraheren. Want voor Ab Harrewijn was het aantal mensen dat niet kon delen in het succes van Nederland in de jaren 90 geen feitje waarmee je een spreektekst lardeert. Voor Ab Harrewijn waren dat allemaal mensen die hij - het liefst persoonlijk - wilde helpen. En dan letterlijk: er was altijd iemand die zijn hulp nodig had, en het was altijd Abs eer te na om even zijn rust te nemen. Een bewonderenswaardige levenshouding, maar zoals we weten helaas niet zonder risico."

Vijf genomineerden in 2018

De jury van de Ab Harrewijn Prijs heeft dit jaar 17 projecten of initiatieven voorgedragen gekregen om mee te doen met de Ab Harrewijn Prijs. Na rijp beraad heeft de jury vijf personen en hun projecten genomineerd voor de editie 2017. De Ab Harrewijn Prijs is in januari 2003 ingesteld vanuit de Linker Wang, platform voor geloof en politiek en DISK, ter nagedachtenis van Ab Harrewijn, dominee en politicus. De prijs wordt sinds 2003 jaarlijks op de sterfdag van Ab Harrewijn uitgereikt aan een persoon of groep personen die zich met een origineel idee hebben ingezet voor de onderkant van de samenleving. Jaarlijks maakt de jury vijf initiatieven bekend, die voor de prijs in aanmerking komen. Alle genomineerden ontvangen een bedrag van 1.500 euro en een certificaat. De prijs bestaat uit een kunstwerk, een certificaat en een bedrag van 5.000 euro, in te zetten voor het bekroonde initiatief. De volgende vijf genomineerden zijn in willekeurige volgorde voorgedragen.

Nora Kasrioui en de groep Brood en Rozen uit Breda met kunstwerk, certificaten en bloemen
[Fotograaf: Peter de Bie]

Piet Neeft van de Werkgroep Welzijn en Levensbeschouwing Zwolle

De werkgroep Prettige vakantie organiseert jaarlijks op Ameland vakanties voor mensen die door onvoldoende financiële middelen zelf geen vakantie kunnen betalen. De vakantie wordt gehouden op camping Kiekduun in Buren, Ameland. De caravan wordt beschikbaar gesteld door de Diaconie van de kerk op Ameland. De diaconie zorgt voor het onderhoud en het beheer van de caravan. Dergelijke vakanties worden sinds 1985 georganiseerd.

Plonia ten Voorde van 'Als je haar maar goed zit' te Apeldoorn

Plonia ten Voorde is initiatiefnemer van de Apeldoornse kapsalon voor dak- en thuislozen 'Als je haar maar goed zit'. "Na het afronden van een cursus kniptechnieken heb ik begin 2012 het voorstel gelanceerd om samen met mijn medecursisten een keer dak- en thuislozen te knippen, om iets terug te doen voor de samenleving. We hebben ons aangemeld via Stichting Present en kregen een ruimte toegewezen bij de inloop voor dak- en thuislozen van Menorah, een evangelische kerk in Apeldoorn. Het werd een prachtige avond. En na afloop was er geen twijfel mogelijk: dit willen wij vaker doen. Wat begon als een eenmalige actie is gegroeid tot een echte kapsalon dat elke maand de deuren opent voor kwetsbare mensen, en dat al vijf jaar lang!"

Rahma Hulsman van Interculturele Stichting Salaam te Rotterdam

Salaam biedt hulp aan mensen die tussen wal en schip beland zijn en daar niet zelfstandig uitkomen, onder andere door een voedselbank te onderhouden, maar ook door hulp te bieden aan vluchtelingen in Griekenland.

Culturele Stichting Salaam zet zich in voor mensen die tussen wal en schip raken en er niet zelfstandig uit komen. Voor hen is CS Salaam graag een reddingsboei.

Jacco van Mersbergen van Stichting Move te Utrecht

Stichting Move is in 2009 opgericht door studenten van roeivereniging Orca in Utrecht. De aanleiding was een succesvol project in de wijk Hoograven, waarbij studenten van deze vereniging contact zochten met de naastgelegen basisschool en de kinderen vroegen na te denken over hun eigen buurt. Tijdens het project nemen de studenten een kijkje in het leven van de kinderen en andersom. Twee groepen die elkaar normaal gesproken niet ontmoeten, leren elkaar zo kennen. De projecten van Move bleken niet alleen succesvol in Utrecht te zijn. Ook in andere grote studentensteden bleek er behoefte te zijn aan onze projecten en werden er impactvolle Move-projecten met kinderen uit minder bedeelde wijken en studenten opgezet.

Nora Kasrioui van stichting Brood en Rozen uit Breda

Stichting Brood en Rozen is een vrouwenrechtenorganisatie. De trainers, coaches, topmannen en topvrouwen van de stichting zetten zich in voor bijstandsvrouwen die zich in sociaal en/of economisch opzicht in kwetsbare situaties bevinden, vrouwen die op zoek zijn naar vooruitgang en perspectief. Nora Kasrioui nam het initiatief 'Bijstandsvrouw date Topman'. Het maatschappelijk initiatief brengt bijstandsvrouwen en topmannen uit het bedrijfsleven samen, zodat zij van elkaar kunnen leren.

Zien in het verborgene

Henk Meeuws is theoloog en onderzoeker diaconie

Een van de eerste deelnemers vertelde me onlangs dat van september 1968 tot en met januari 1969 de eerste 'Training Urbane Samenleving' in Nederland werd georganiseerd, meer precies in Rotterdam door het Instituut Normen en Waarden.

Wat toen begon werd vervolgens bekend als exposuretraining in het kader van Urban Mission-werk. Bijna 50 jaar later, op 13 november 2017, promoveerde Rob van Waarde bij de Protestantse Theologische Universiteit te Amsterdam op een proefschrift daarover 'Oog in oog. Een missiologische studie naar de betekenis van de exposure-benadering in de stedelijke context'.

Gedegen proeve van onderzoek

Rob van Waarde presenteert in zijn studie een stevig doortimmerd onderzoeksverslag, puttend uit welgekozen bronnen, gevat in gedegen academische bewoordingen en zinnen, heel precies opgebouwd in nauwkeurig en herhaaldelijk verantwoorde stappen. Waarlijk een proeve van analytisch en reflexief vermogen. Heel waardevol voor theologie en kerk in Nederland. Maar om nu te zeggen 'het werk is smakelijk geschreven, hapt lekker weg', nou nee.... De geboden kost vergt ter vertering stevig kauwen. Wie het Engels redelijk meester raad ik aan eerst de heldere *Summary* te lezen (als 'amuse gueule'), om zich dan onvervaard te zetten aan de lectuur van Van Waardes intrigerende betoog. Maar dan krijg je ook wat, iets dat zeer van waarde is: je leert zien in het verborgene.

Exposurebenadering

Het onderwerp van de studie is de exposurebenadering in het werkveld van urban

mission-praktijken. Onder die praktijken worden gerekend: de diverse vormen van straat-, buurt- en oude wijkenpastoraat, inloophuizen en aandachtcentra, drugspastoraat... Bij de keuze voor deze werkvormen lieten of laten

initiatiefnemers en professionals zich welbewust leiden door de sociale realiteit van de achterstandswijken en hun bewoners in de (groot)stedelijke context. De manier waarop zij dat doen is die van de exposure: de 'blootstelling' aan de ander in diens situatie, aan zijn of haar leefomgeving, belangen, behoeften, aan wat zich in hun leven als betekenisvol aandient - een voor de professionals meestal 'vreemde'

wereld. Deze blootstelling gebeurt op een methodische wijze, begeleid, via alle zintuigen (horen, voelen, ruiken, zien), in een doorgaand relationeel leerproces met bewoners.

Waarom exposure?

Aan deze keuze en werkwijze ligt het groeiende ongemak bij de kerken vanaf de jaren vijftig vorige eeuw ten grondslag dat zij afwezig waren in de achterstandswijken, onbekend met de problematische leefomstandigheden, onbekwaam een bijdrage konden leveren aan verandering. In reactie op deze kerkelijke verlegenheid is de exposurebenadering ontwikkeld als een vorm van *faith-based* engagement. Gelovig gefundeerd is de exposurebenadering echter niet alleen in institutioneel of organisatorisch opzicht. *Faith-based* is zij volgens Van Waarde ook wat betreft de werkers. Maar *faith-based* is het met name gezien de missie van het werk deelname te zijn aan de 'Missio Dei'. Gods 'missie' is het zich in het bijzonder te richten op de 'onaanzienlijke, de zwakke, de niet-gekende';

deze betrokkenheid is 'een transformerend ingaan in de werkelijkheid van het leven van de arme'. Zo komt tot uitdrukking wie God is; het engagement van de beroepskrachten is een vorm van 'gehoorzaam invoegen in wat al van Gods kant aan het gebeuren is' (18). Zo gezien is de exposurebenadering dus een zoeken naar en dienst aan Gods Heilswerken, een praktijk van bevorderen van de eschatologische beloften van verzoening en heling. Als zodanig is zij van grote theologische betekenis. Aan de theologische waarde ervan is en wordt echter (te) weinig aandacht geschonken, zowel van de kant van de zendende kerken als door beroepskrachten. Van Waarde stelt dan ook: "Theologische bezinning op de *urban mission*-praktijken in achterstandswijken is van belang omwille van de voortgang van deze traditie als deel van de geloofstraditie" (34). Aan deze broodnodige theologische bezinning wil hij met zijn onderzoek naar de exposurebenadering als missionaire praktijk in stedelijke context een verrijkende bijdrage leveren.

Inhoud van het boek

Na zijn uitvoerige Inleiding (1) onderzoekt Van Waarde ten aanzien van de exposurebenadering achtereenvolgens de sociale context ervan (2), het leerproces en de transformaties (3), heilzame transformaties bij bewoners (4), bij beroepskrachten (5), in gemeenschappen (6). De studie wordt afgesloten met conclusies (7) betreffende achtereenvolgens: de verrijking voor *urban theology*, zes sleutelinzichten voor missionaire praktijken, de exposurebenadering als bijdrage aan stadsontwikkeling, en aanbevelingen voor verder onderzoek. Beslissend voor de theologische bezinning is het een juist zicht te hebben op de situatie van bewoners in achterstandswijken. Daarvoor is het begrip 'confictie' van belang. De socioloog Schinkel doelt hiermee op "dominante normatieve identiteiten die een collectief zoals de 'samenleving' constitueren" (53). Elke confictie kent noodzakelijkerwijs ook een 'residu': wat 'samenleving' genoemd wordt bestaat bij gratie van een begrenzing, een marge. De positie van mensen in de maatschappelijke marginaliteit wordt bepaald door processen waarop zij zelf weinig invloed

hebben. Deze analyse doet denken aan de dynamiek van 'centrum' en 'periferie', bekend uit de Bevrijdingstheologie; en aan wat Michel de Certeau S.J. al eerder schreef over wat zich voordoet aan de rafelranden, verborgen in de marge van de machtscentra.

Exposure leerproces

Een exposure-leerproces in een dergelijke dynamische situatie betreft vier thema's: relationaliteit, veranderend zelfverstaan, zintuigelijkheid en spiritualiteit. Centraal daarin staat: leren zien in het verborgene. Met de psychoanalyticus Mooy bepaalt Van Waarde de wezenlijke betekenis van het tussenmenselijk 'zien': de blik van de ander kan iemand helpen subjectiviteit en een eigen blik te ontwikkelen; in de blik van de ander wordt iemand eigen bestaansmogelijkheid, verlangen naar zelfbestaan gewaar. Dit filosofische inzicht diept Van Waarde uit aan de hand van de iconentheologie. De bewoner in de verborgenheid die door de professional wordt 'gezien', 'ziet' zelf in diens blik niet zomaar de professional, maar ziet daarin en daardoorheen het eigen bestaan gewaardeerd en bevestigd, in staat tot subjectzijn, open naar toekomst - en 'ziet' aldus de verborgen heilswerkelijkheid die zich via de professional present stelt. De professionals zijn dus als een Christus-icoon: werkzaam teken van Gods transformerend ingaan bij wie verlangt gezien te worden en mede-delers van de *memoria passionis* in de werkelijkheid van wie niet-gezien worden. Hun presentie en actie zijn van mystieke aard. Vaak wordt 'mystiek' geassocieerd met inkeer, introspectie met dichte ogen. Dit is echter volgens Van Waarde de verrijkende bijdrage van de exposurebenadering: de genadige gift van 'Mystiek met open ogen' (Metz): je leert zien in het verborgene.

Rob van Waarde, *Oog in oog. Een missiologische studie naar de betekenis van de exposurebenadering in de stedelijke context*, isbn 9789023951186; uitgever: Boekencentrum Academic 2017, Utrecht, 208 pagina's, € 27,50

Pleidooi voor barmhartig christendom

Derk Jan Poel is diaconaal consulent Diaconaal Steunpunt Zwolle en ondersteunt en adviseert kerken in de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt en de Nederlands Gereformeerde Kerken op het terrein van diaconaat in kerk en samenleving.

'Barmhartig leven' van Arthur Alderliesten is een pleidooi voor een barmhartig christendom. Het is een oproep voor een barmhartige levensstijl in een wereld die zich vooral laat kennen als onbarmhartig. 'Wat moet je aan met de onbarmhartige, onchristelijke, zelfs antichristelijke machten in de wereld?'

Het antwoord van Alderliesten, directeur van de Vereniging ter Bescherming van het Ongeboren Kind (VBOK), is een barmhartig christendom en een barmhartige levensstijl. In het boekje wordt dit praktisch gemaakt aan de hand van de zeven werken van barmhartigheid. Het is een boekje dat gemakkelijk leest, maar hier en daar wel schuurt. Dat kan ook niet anders bij een thema als barmhartigheid. Want het kost je wat: je geld, je tijd en ten diepste je hele leven.

Opzet van het boek

Elk hoofdstuk wordt vooraf gegaan door een afbeelding en beschrijving van een paneel uit het Middeleeuwse schilderij van de Werken van barmhartigheid van de meester van Alkmaar.

Het eerste hoofdstuk geeft antwoord op de vraag waarom barmhartigheid juist in onze tijd zo belangrijk is. De auteur laat verder zien dat barmhartigheid ook voor protes-

tanten een belangrijk thema is. Hoewel de Rooms-Katholieke Kerk vanouds meer aandacht had voor werken van barmhartigheid, werden goede werken ook door de reformatoren hoog geacht. Het hoofdstuk eindigt met een waarschuwing. 'Verwacht geen applaus. Barmhartigheid is een levensstijl die antichristelijke machten irriteert en die tot reactie leidt.' Je bent gewaarschuwd!

De rest van het boek behandelt vervolgens de zeven werken van barmhartigheid. Het helpen van de hongerigen en dorstigen is samengevoegd tot één hoofdstuk. Voor elk van de zeven werken wordt eenzelfde vorm gekozen.

Het begint met het beschrijven van een bijbelse grond. Vanuit het leven en

schrijven van Dietrich Bonhoeffer wordt elk werk van barmhartigheid verder geïllustreerd. Zo krijg je als lezer een boeiend inkijkje in hoe deze werken plek hadden in het leven van de Duitse verzetstheoloog. Vervolgens wordt gekeken naar het hier en nu. Het was mooi geweest als dit wat meer praktisch was uitgewerkt met een paar concrete voorbeelden. Nu blijft de vraag soms wat hangen hoe je hier als kerk en als christen nu werk van kunt maken. Elk hoofdstuk eindigt tenslotte met het grote

perspectief van Gods komende Rijk. Na elke bespreking van een van de werken van barmhartigheid volgt een korte tekst die als spiegel dient en je aanzet tot zelfreflectie.

Vijf smaakmakers

'Een christen is niet spraakmakend, maar smaakmakend', aldus de schrijver in het eerste hoofdstuk. En vervolgens worden vijf smaakmakers genoemd die nodig zijn voor een barmhartig christendom. Deze smaakmakers worden gepositioneerd tegenover vijf heersende, maatschappelijke wansmaken. Het is jammer dat deze opsomming niet verder wordt uitgewerkt, want het zijn scherpe, veelzeggende tegenstellingen.

Alderliesten onderkent de zegen van ons sociale stelsel dat als vangnet dient. Tegelijk heeft hij oog voor de mensen die door de mazen van dat vangnet zijn gevallen. Hij spoort ons aan om de nood op te sporen en te lenigen van hen die de weg naar de sociale voorzieningen niet weten te vinden en daardoor tussen wal en schip vallen. Daarin klinkt de oproep om actief op zoek te gaan naar deze mensen en ons helpen niet te beperken tot een afwachtende houding.

Concreet helpen

Verder brengt de schrijver de soms enorme problematiek terug naar je persoonlijke leven. Het is niet 'Er was honger en jij hebt de hongerproblematiek opgelost', maar het gaat om het concreet helpen van diegene die jouw pad kruist. Dat maakt het kleiner, maar niet minder scherp of vrijblijvend. 'De kerk zou het schaamrood op de vromen kaken moeten hebben als ze niet omziet naar ... de mens die omkomt door gebrek aan bestaansmiddelen.'

Alderliesten is ook reëel. 'Een gastvrij ont-haal van vreemdelingen zet je comfortabele leven onder druk. Daar gaan je zekerheden. Bijvoorbeeld in de waarde van je huis.' En: 'het is prachtig wanneer je Woord en gebed gereed hebt... Het kan soms beter zijn om deze juist achterwege te laten... ook een christelijke daad zonder christelijk woord is christelijke barmhartigheid'.

Niet altijd ben ik het met de schrijver eens.

Bijvoorbeeld wanneer hij schrijft dat de rechtvaardigen (de werkers van barmhartigheid) niet in de gaten hebben dat ze deze praktische werken doen. Je weet toch wel wanneer je iemand in nood een glas water geeft? Hun verbazing zit volgens mij in het feit dat ze zich niet realiseren dat ze het voor Jezus hebben gedaan. Daarom vragen ze 'Wanneer hebben wij U dorstig, enz. gezien?'.

Ook ben ik niet gelukkig met het feit dat de schrijver bij het bespreken van de bijbelse grond de praktische nood van bijvoorbeeld honger en dorst koppelt aan de geestelijke nood naar het levende brood. Of het kleden van de naakten (mensen zonder kleren) aan de geestelijke naaktheid die symbool staat voor de oude mens. Dit versterkt niet de insteek van de auteur, het daadwerkelijk doen van barmhartigheid.

Groeiend besef

Het boek behandelt een belangrijk en actueel thema. Temeer omdat binnen gereformeerde kerken weinig sprake is van bezinning of onderwijs over de zeven Werken van barmhartigheid. Binnen de kleine protestantse kerken is gelukkig wel een groeiend besef van het belang van barmhartigheid en gerechtigheid. Gelet op de uitslagen van de recente Tweede Kamerverkiezingen in 2017 verwacht ik niet dat de samenleving automatisch veel barmhartiger wordt. Genoeg reden om als kerken en als christenen een barmhartig geluid te laten horen. Dit boek spoort je daartoe aan!

Dit artikel is eerder verschenen in het blad 'Dienst' van het Diaconaal Steunpunt, 65(2017)2, september, pag. 39-41. Arthur Alderliesten, 'Barmhartig leven. De zeven werken van barmhartigheid, met reflecties vanuit het leven en werk van Dietrich Bonhoeffer', Uitgever Buijten en Schipperheijn Motief, Amsterdam, ISBN 978.90.5881.931.4, 95 pagina's, € 11,50.

Agenda & weetjes

& De landelijke Religieuzenprijs wordt in het najaar van 2018 uitgereikt. De Religieuzenprijs wordt dit jaar toegekend aan een project of een initiatief waarbij jongeren hun idealen en inzet voor een betere wereld kunnen ontdekken en vormgeven. Nominaties voor projecten kunnen voor 1 mei 2018 worden ingediend. De prijs wordt uitgereikt op 8 november en bedraagt € 5.000. Aanmelding van een project van en door jongeren kan via www.knr.nl

& De Antoniusprijs voor diaconie 2018 wordt dit jaar op de Werelddag van de Armen (18 november 2018) uitgereikt. De jury let bij de beoordeling op criteria als de diaconale inhoud, de originaliteit van de activiteit, de wijze van aanpak, de mogelijkheid voor andere groepen om het initiatief in de eigen omgeving vorm te geven. De ingediende diaconale activiteiten en initiatieven worden verzameld in een brochure die beschikbaar komt voor parochies en caritasinstellingen. Diaconale initiatieven kunnen zich aanmelden tot 15 juni 2018 bij de Beoordelingscommissie Antoniusprijs, Veemarkt 48, 4811 ZH Breda. Kijk voor het voordrachtformulier op: <https://www.bisdom-vanbreda.nl/bijeenkomsten/antoniusprijs-voor-diaconie-2018/>

& Het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad heeft meegedaan aan het Europees Caritas onderzoek naar armoede onder jongeren. Het gezamenlijk rapport is in maart 2018 verschenen. *'Europe's youth between hope and despair'* geeft de reacties van 16 Europese landen weer. Een op de drie jongeren heeft ervaringen met armoede opgedaan. Het onderzoek toont alarmerende feiten over de uitsluiting van jongeren en intergenerationele onrechtvaardigheid. De

claim dat Europa voor iedereen gelijke kansen biedt blijkt niet waar te zijn. Er ontstaan steeds grotere regionale verschillen. De financiële kredietcrisis van 2008 heeft in de 16 onderzochte landen gezorgd dat jongeren in armoede zijn, in het bijzonder alleenstaande moeders, migranten en vluchtelingen, Roma jeugd en jeugd met handicaps. Jongeren kampen met werkloosheid, vinden geen woonruimte en vallen uit bij educatie. Het gehele rapport in het Engels is te vinden op: <http://www.caritas.eu/news/new-publication-youth-poverty-in-europe>

& Vanuit de Caritas Campagne *'Share the Journey'* is de derde week van juni 2018 uitgeroepen tot wereldwijde actieweek. Het is de bedoeling dat in de week tussen 17 en 24 juni er lokaal een maaltijd wordt opgezet tussen burgers en migranten met als inzet ontmoeting en gesprek. In Nederland zullen Bisschoppelijk Vastenactie, Cordaid en Justice and Peace in Den Haag zo'n ontmoetingsmaaltijd organiseren. Caritas Europa heeft een vijfstappenplan uitgebracht voor deze Actieweek: *'Encounter Meals in 5 Steps_ENG'*. Kijk verder op: <http://journey.caritas.org/gwa18/>

& Het Vaticaan laat ook van zich horen. De sectie Migranten en vluchtelingen van de nieuwe Dicasterie voor de promotie van Integrale Menselijke Ontwikkeling heeft voor de parochies een 20 puntenplan voor pastorale actie gepubliceerd. Ook is er een 20 puntenplan voor het lobbyen richting Parlement en regering. Kijk voor de Engelse versies van deze documenten op: <https://migrants-refugees.va/20-action-points-migrants/>.

Diakonie & Parochie

Wat is dit voor een tijdschrift?

Onder *Diaconie* verstaan we:

“Het handelen vanuit en door kerken en andere door het evangelie geïnspireerde groepen en bewegingen dat gericht is op het voorkómen, opheffen, verminderen dan wel mee uithouden van lijden en maatschappelijke nood van individuen en van groepen mensen en op het scheppen van rechtvaardige verhoudingen in kerk en samenleving.” (Crijns H., e.a., *Barmhartigheid en gerechtigheid*, 2004, pag. 392).

Diakonie & Parochie is een uitgave van het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad, een werkgroep van de diaconale dienstverleners uit de bisdommen en enkele landelijke katholieke diaconale organisaties. Het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad vormt ook de redactieraad. Het tijdschrift verschijnt vier keer per jaar.

Vanwege gestegen (porto)kosten wordt in 2018 de abonnementsprijs verhoogd naar € 27,50; losse nummers: € 5,00 excl. porto.

Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad,
Emmaplein 15, 5211 VZ 's-Hertogenbosch,
administratie@rkdiaconie.nl

Voor abonnementen en bestellingen:

E-mail met opgave van alle adresgegevens: administratie@rkdiaconie.nl

Abonnementen worden automatisch verlengd, tenzij schriftelijk wordt opgezegd voor 1 november van elk jaar.

De digitale plek van het tijdschrift is www.rkdiaconie.nl. Kijk voor diaconale voorbeelden en diaconale spiritualiteit op deze site. Doe er zelf aan mee. Vraag een inlogcode aan. Bezoek www.rkdiaconie.nl

Colofon

Aan dit nummer van *Diakonie & Parochie* werkten mee:

Gerard Agterkamp, Rien Brouwer, Jorge Castillo Guerra, Hub Crijns, Fien Cruys, Bob van Dillen, Bernadette van Dijk, Christian Jongeneel, Henk Kampert, Ab Kerssies, Ad van Loveren, Henk Meeuws, Ernst Meyknecht, Herman Noordegraaf, Peter Osendarp, Derk Jan Poel, Guus Timmerman, Albert Slaats, Trees Versteegen, Jozef Wissink.

Eindredactie: Hub Crijns.

Foto omslag: Hub Crijns.

Redactie en uitgever: LKDB, 's-Hertogenbosch.

Opmaak: Hans van Eck (Impressio Communicatie)

Druk: Drukkerij De gebroeders Roggeband Breda.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen uit dit tijdschrift wordt op prijs gesteld, mits de bron wordt vermeld.

Voor overname van foto's, gedichten en cartoons neemt u contact op met de eindredacteur: crijns@ziggo.nl

ISSN 0922-9647

Meditatief

Waar het op aankomt

Harry Krebbers naar Jesaja 58, 6-10

Is dit niet de inzet die ik verkies:
boeien van onrecht verbreken,
knellende banden van onvrijheid
en onderdrukking aan stukken slaan?

Is dit niet waar het op aankomt:
hongerigen je brood reiken,
vluchtelingen een tehuis bieden,
naakten kleden,
je medemens niet verloochenen?

Dan zul je licht zijn,
glansen als een nieuwe dageraad,
kracht keert in je terug,
je kunt verder met gerechtigheid
als de zon op je weg.

Als je hem aanroept, het Licht,
dan antwoordt Hij.
Als je om hem schreeuwt,
zal hij zeggen: hier ben ik.

Als je niemand onderdrukt of minder acht,
als je het kwaad onverbloemd aan de kaak stelt,
als je je brood deelt met iedere behoeftige,
en als je de verlangens van de armen niet negeert,

dan zal jou licht stralen
in deze donkere wereld.
Zijn licht zal stralen in jouw bestaan.

Uit: *Medemens 3*,
Kerk in Actie, 2013